

Tradicionalna upotreba biljaka u ruralnoj okolini Vrlike

Stermšek, Sara

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:705611>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Biološki odsjek

Sara Stermšek

**Tradicionalna upotreba biljaka u ruralnoj
okolici Vrlike**

Diplomski rad

Zagreb, 2023.

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Biology

Sara Stermšek

**Traditional use of plants in the rural areas of
Vrlika**

Master thesis

Zagreb, 2023.

Ovaj rad je izrađen na Botaničkom zavodu Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu, pod mentorstvom doc. dr. sc. Daria Hruševara. Rad je predan na ocjenu Biološkom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu radi stjecanja zvanja magistra ekperimentalne biologije.

Na prvom mjestu, hvala mama i tata! Hvala na beskrajnoj i bezuvjetnoj podršci na svakom koraku mog školovanja. Hvala na svakoj riječi utjehe, svakom zagrljaju, svakoj vožnji na teren i svakom kolaču kojeg ste mi poslali da mi teške trenutke učini slađima. Hvala što potičete moje ambicije i gurate me da ostvarim sve što želim. Dali ste mi snagu i naučili me da vjerujem u sebe. Volim vas puno.

Hvala Asja! Hvala što si mi pomogla u onim najtežim trenucima. U tebi sam uvijek vidila uzor i inspiraciju. Hvala što si mi omogućila da studiram kada si to nisam mogla priuštiti. Hvala na svakom pozivu, svakoj slatkoj slici i svakoj palačinki!

Hvala Dani! Hvala na svakom druženju, šetanju, putovanju, terenčenju i na svakom izlasku, festivalu, zagrljaju i razgovoru. Uz tebe sam doživjela beskonačno puno lijepih trenutaka i naučila kako uživati u životu.

Hvala Mimi i Zoki. Hvala što ste mi bili ogromna podrška u studiranju i mojoj kreativnosti. Bez vas zaista ne bih bila tu gdje jesam.

Hvala Donni i Tangu, mojim najdražim četveronošcima. Hvala što ste me natjerali da izlazim iz kuće tijekom ispitnih rokova, što ste me nasmijavali i što ste išli sa mnom na terene.

Hvala svim mojim ispitanicima koji su me toplo primili u svoj dom i pomogli mi u izradi ovog rada, a osobito hvala Vladimiru na beskrajnoj pomoći i prijateljstvu.

Hvala mojim (bivšim i novim) mentorima, Boženi i Dariu, na strpljenju i razumijevanju, na svakoj pomoći i podršci.

Na kraju, hvala svim mojim prijateljima koji su kroz sve moje godine studiranja bili uz mene u najljepšim i najtežim trenucima. S nekima od vas sam dijelila sobu, s nekima putovala, s nekima učila za ispite, ali sa svima sam se smijala i zabavljala. Voljela bih da vas mogu sve nabrojati, ali vjerujem da ćete se prepoznati. Ako je istina da su studentski dani najbolji u životu, onda ste vi razlog tome! Volim vas sve.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Biološki odsjek

Diplomski rad

Tradicionalna upotreba biljaka u ruralnoj okolini Vrlike

Sara Stermšek

Rooseveltov trg 6, 10000 Zagreb, Hrvatska

Cilj ovog diplomskog rada bilo je istražiti tradicionalnu upotrebu biljaka u ruralnoj okolini Vrlike, na području na kojem ne postoje prethodni etnobotanički podaci. Istraživanje je provedeno metodom standardiziranog etnobotaničkog intervjua s 32 ispitanika te analizom botaničkih podataka. Zabilježena je upotreba ukupno 159 biljnih svojti, od čega je 101 samonikla i 58 kultiviranih svojti. Analizom prikupljenih podataka, utvrđeno je da se u ruralnoj okolini Vrlike najčešće koriste biljke iz porodice Rosaceae (12%), Lamiaceae (7%), Asteraceae (6%) te Poaceae (6%). Upotrebna analiza flore pokazala je da se zabilježene biljne svojte na ovom području koriste kao hrana ljudima (37%), u medicinske svrhe (18%), za izradu pića (10%), izradu predmeta (6%), prehranu životinja (5%), kao začina (5%), za ogrjev (3%), za prodaju (3%), kao ukras za dom (2%), za liječenje životinja (2%) te u ostale svrhe (9%). Usporedbom s etnobotaničkim istraživanjem provedenim na u ruralnoj okolini Knina, pokazano je da se na oba područja koriste slične svojte.

Ključne riječi: etnobotanika, Dalmatinska zagora, samoniklo bilje, jestivo bilje
(40 stranica, 9 slika, 5 tablica, 59 literaturnih navoda, jezik izvornika: hrvatski)
Rad je pohranjen u Središnjoj biološkoj knjižnici

Mentor: Doc. dr. sc. Dario Hruševar

Ocjenitelji:

Doc. dr. sc. Dario Hruševar

Prof. dr. sc. Božena Mitić

Doc. dr. sc. Sara Essert

Rad prihvaćen: 09.02.2023.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Biology

Master thesis

Traditional use of plants in the rural areas of Vrlika

Sara Stermšek

Rooseveltova trg 6, 10000 Zagreb, Croatia

The goal of this thesis was to investigate the traditional use of plants in the rural area of Vrlika, in a region without previous ethnobotanical data. The research was conducted using the method of standardized ethnobotanical interviews with 32 respondents and the analysis of botanical data. A total of 159 plant taxa were recorded, of which 101 were wild plants and 58 were cultivated. Analysis of the collected data showed that most commonly used plants in the rural area of Vrlika belong to the families Rosaceae (12%), Lamiaceae (7%), Asteraceae (6%), and Poaceae (6%). The usage analysis of the flora showed that the recorded plant species in this area are used as food for humans (37%), for medicinal purposes (18%), making drinks (10%), making tools (6%), feeding animals (5%), as a spice (5%), for fuel (3%), for sale (3%), as home decoration (2%), for treating animals (2%), and for other purposes (9%). Comparison with ethnobotanical research conducted in the rural area of Knin showed that similar species are used in both areas.

Keywords: ethnobotany, Dalmatian hinterland, wild plants, edible plants
(40 pages, 9 figures, 5 tables, 59 references, original in: Croatian)
Thesis is deposited in Central Biological Library.

Mentor: Asst. Prof. Dario Hruševar, PhD

Reviewers:

Asst. Prof. Dario Hruševar, PhD
Prof. Božena Mitić, PhD
Asst. Prof. Sara Essert, PhD

Thesis accepted: 09.02.2023.

1. UVOD	1
1.1. Etnobotanika	1
1.2. Tradicionalna upotreba biljaka	2
1.3. Etnobotanička istraživanja u Hrvatskoj	4
2. CILJEVI ISTRAŽIVANJA.....	8
3. PODRUČJE ISTRAŽIVANJA	9
3.1. Geografski smještaj.....	9
3.2. Prirodne značajke	10
3.3. Povijesno-društvene značajke	11
4. MATERIJALI I METODE	14
5. REZULTATI	16
5.1. Popis tradicionalno korištenih biljnih svojti.....	16
5.2. Taksonomska analiza flore	16
5.3. Upotrebna analiza flore	17
5.4. Usporedba s dosadašnjim istraživanjem	25
6. RASPRAVA.....	26
7. ZAKLJUČAK.....	38
8. LITERATURA	39
9. PRILOZI	45

1. UVOD

1.1. Etnobotanika

Etnobotanika je botanička disciplina koja istražuje načine na koji ljudi određene kulture koriste biljke iz svoje okoline. Prefiks *etno-* dolazi iz grčke riječi *ethnos* koja označava narod, pleme, ljude, a kada se koristi ispred naziva akademskih disciplina, poput botanike ili farmakologije, govori da je u pitanju istraživanje percepcije koje lokalno stanovništvo ima o određenom znanju (Martin 1995). Etnobotanika, dakle, proučava odnos ljudi prema biljkama u njihovom okruženju (Albuquerque i sur. 2017).

Etnobotanika je dio šireg područja istraživanja, etnobiologije, koja se bavi istraživanjem međudnosa ljudi i živog svijeta koji ih okružuje, odnosno znanja koje različite kulture imaju o živim organizmima i biološkim fenomenima. Etnobiologija je široko područje te, uz etnobotaniku, obuhvaća etnozologiju, etnoekologiju, etnomikologiju i druge discipline (Albuquerque i sur. 2017).

Dugo vremena se etnobotanikom smatralo isključivo istraživanje upotrebe biljaka od strane domorodačkih naroda, jer se tim područjem bavio američki botaničar John Harshberger, koji je prvi iskoristio pojam etnobotanike 1895. godine. U početku, mnogi znanstvenici nisu smatrali da su sami domorodci važni za ovakva istraživanja, već su jednostavno popisivali vrste biljaka i neke njihove upotrebe. Kasnije, međutim, Harshberger prvi opisuje etnobotaniku kao disciplinu koja proučava *kako* domorodačka plemena koriste te biljke za hranu, sklonište i odjeću (Young 2007).

S vremenom, pojam etnobotanike se proširio tako da obuhvaća kako ruralna društva, tako i urbano-industrijska. Također, proširio se i opseg same discipline, tako da etnobotanika danas pokriva puno šire, interdisciplinarno područje istraživanja koje uključuje ekologiju, antropologiju, lingvistiku, fitokemiju, ekonomiju te druge znanosti. Albuquerque i sur. (2017) također naglašavaju da se etnobotanika bavi *živim kulturama* i biljkama u njihovoj okolini dok međudnos biljaka i prošlih kultura izučava arheobotanika.

Interdisciplinarnost i opsežnost etnobotanike čine ju teškom za definirati, te se različiti autori ne slažu oko svih definicija. Julio Hurell, argentinski etnobotaničar, opisao je odnos etnobotanike s drugim znanostima te dao pogled na nju kroz različite perspektive. Najprije, opisuje etnobotaniku

kao područje botanike. Ovaj odnos s botanikom prisutan je još od prvih definicija – Harshbergerova prva istraživanja stavljaju naglasak na same biljke koje su korisne ljudima. Kasnije, ovaj pristup dodatno osnažuje njegova praktična primjena u otkrivanju biljnih resursa s ekonomskim potencijalom, primjerice za farmaceutske ili drvenu industriju. Istraživanja s ovakvim pristupom svoje rezultate temelje na popisu biljnih svojti koje neka skupina ljudi upotrebljava, zajedno s njihovom namjenom, dijelom biljke koji se koristi te načinom primjene (Albuquerque i sur. 2017).

Sljedeći pristup podrazumijeva shvaćanje etnobotanike kao područja antropologije. Iz ove perspektive, etnobotanika proučava odnos ljudi i biljaka te istraživanje uporabnih biljaka dobiva ulogu u razumijevanju same kulture. Ovaj pristup je, međutim, naišao na brojne kritike jer uporabne biljke čine samo djelić složenosti ljudskih kultura te etnobotanika ne omogućava shvatiti i obuhvatiti kulturu neke zajednice u cijelosti (Albuquerque i sur. 2017).

Nadalje, etnobotaniku se može shvatiti kao etnoznanstvenu disciplinu. Ovaj pristup također podrazumijeva sjedinjenje botanike s antropologijom, ali uzimajući u obzir stavove i razmišljanja samih ljudi o njihovoj kulturi. Istraživanje s etnoznanstvenog stajališta može utvrditi načine na koje se ljudi određene zajednice identificiraju i kako sami klasificiraju biljke u svojoj okolini (Albuquerque i sur. 2017).

Na kraju, Hurrell opisuje etnobotaniku kao integrativnu znanost. Prema tri prethodna pristupa, etnobotanička istraživanja proučavaju odnos između ljudi i biljaka. Međutim, razlikuju se ovisno o tome na koju komponentnu tog odnosa stavljaju fokus: na biljke ili ljude. Ovaj pristup u središtu interesa nema ni biljke i ljude, već sami odnos između te dvije komponente. Istraživanju ovog odnosa može se pristupiti iz različitih disciplina, poput prethodno spomenute antropologije, ekonomije i farmakologije, te upravo ovakav pristup čini etnobotaniku interdisciplinarnom znanosti (Albuquerque i sur. 2017).

1.2. Tradicionalna upotreba biljaka

Upotreba biljaka prisutna je u ljudskim društvima od samih početaka. Opisi upotrebe biljaka u medicinske svrhe zabilježeni su još u Hamurabijevom zakoniku iz 1770. godine pr. Kr., što predstavlja najstariji očuvani zapis upotrebe biljaka, a biljke pronađene unutar piramida u Gizi ukazuju na upotrebu biljaka u religijske svrhe u vrijeme starih egipatskih kultura (Young 2007).

Tijekom cijele povijesti, sve do danas, ljudi upotrebljavaju biljke u brojne svrhe: za prehranu, u medicinske svrhe, za liječenje i prehranu životinja, kao građevni materijal, za izradu predmeta, u religijske svrhe te brojne druge (Hruševar 2014).

Aheološka istraživanja pokazuju da se ljudi na području Hrvatske bave uzgojem biljaka za prehranu od neolitika (vrste roda *Triticum*). Od brončanog doba uzgajaju se *Lathyrus sativus* L., *Vicia faba* L. i *Vitis vinifera* L. te vrste roda *Avena*, od željeznog doba *Panicum milliaceum* L. i *Secale cereale* L., a od antike *Hordeum vulgare* L., *Lens culinaris* Medik., *Vicia ervilia* (L.) Willd., *Papaver somniferum* L., *Camelina sativa* (L.) Crantz, *Ficus carica* L., *Olea europea* L. i *Pinus pinea* L. (Nikolić i Rešetnik 2007). Dubravec i Dubravec (1998) navode da se 90 svojti (isključujući varijetete) uzgaja na području Hrvatske.

Samoniklo bilje podrazumijeva one svojte koje nisu kultivirane, a uključuju autohtone vrste koje rastu na svom prirodnom staništu te unesene vrste koje su naturalizirane. Samoniklo bilje ljudi koriste u brojne svrhe, od izrade predmeta do medicinske uporabe, ali i u prehrani, što je naročito izraženo u razdobljima gladi (Łuczaj i sur. 2012). To se posebice odnosi na područje Balkana gdje je, uslijed brojnih sukoba i prirodnih nepogoda, stanovništvo često bilo izgladnjelo, a to je posljedično doprinijelo upotrebi samoniklog bilja za prehranu i liječenje (Redžić 2007).

Osim za prehranu, ljudi su oduvijek koristili bilje i za brojne medicinske svrhe. Ljekovita svojstva mnogih vrsta biljaka dugo su istraživana te postoji veliki broj objavljenih podataka u području farmacije i medicine. Na području Hrvatske, Nikolić i Rešetnik (2007) su zabilježili ukupno 735 svojti koje su korištene u farmaciji i narodnoj medicini. Najveći broj vrsta koriste se za liječenje probavnih i mokraćno-spolnih smetnji.

Nadalje, biljke se koriste i za izradu predmeta i tkanina te kao građevinski materijal. Predmeti izrađeni od biljaka uključuju namještaj, alate, posude, glazbene instrumente, igračke te razne predmete korištene u religijske svrhe. Nedelcheva i suradnici (2011) su na području jugoistočne Europe zabilježili 118 vrsta biljaka koje se koriste za izradu predmeta na 600 različitih načina, a mnogi od tih predmeta koriste se i u današnje vrijeme.

Znanje o biljkama iz okoline i načinima njihove upotrebe utkano je u kulture određenih zajednica jer se kroz generacije prenosilo usmenom predajom, s koljena na koljeno, te ga zovemo tradicionalnim znanjem (Young 2007). Napuštanjem tradicionalnog načina života, međutim, prekida se prijenos ovog znanja te se ono polako gubi. Mlađe generacije iseljavaju iz ruralnih

područja u gradove te gube dodir s prirodom, kao i znanje o njoj. S druge strane, kultivirana hrana i gotovi uporabni predmeti sve su lakše dostupni, čak i ljudima u ruralnim zajednicama, te nestaje potreba za korištenjem samoniklog bilja. Zbog ovih razloga, etnobotanička istraživanja imaju važnu ulogu u očuvanju tradicionalnog znanja (Łuczaj i sur. 2012).

1.3. Etnobotanička istraživanja u Hrvatskoj

Počeci etnobotaničkih istraživanja na području Hrvatske sežu još iz sredine prošlog stoljeća, ali u to vrijeme, ona se provode u sklopu etnografskih istraživanja. Gabrić (1962) tako, primjerice, opisuje vrste biljaka koje se koriste za izradu košara, a Rajković (1974) navodi biljne vrste koje se koriste u raznim narodnim običajima okolice Donje Stubice, od religioznih obreda do pripreme tradicionalne hrane. Bakić i Popović (1983) nešto kasnije provode istraživanje koje pokriva obalno područje Hrvatske od Istre do Dubrovnika te obuhvaća 5000 ispitanika. Ovim velikim istraživanjem popisali su izvore hrane koji su se koristili tijekom Drugog svjetskog rata.

Gorska Hrvatska je etnobotanički najslabije istražen dio Hrvatske. Vitasović-Kosić i sur. (2022) su proveli etnobotanički intervju s 40 ispitanika iz tri općine Ličko-Senjske županije: Perušić, Gospić i Lovinac te zabilježili upotrebu 111 biljnih svojti. Na području Perušića ispitanici su koristili 101 svojtu, a neki od njih navode da i u današnje vrijeme koriste samoniklo bilje. Najčešće navedene biljke su *Prunus spinosa* L., *Taraxacum* spp. i *Rosa canina* L. Ispitanici na području Lovinca navode korištenje nešto manje biljaka (76 svojti), a najčešće upotrebljavane su *R. canina*, *Achillea millefolium* L. i *Cornus mas* L. Na području grada Gospića, sakupljanje i korištenje samoniklog bilja nije toliko zastupljeno te je zabilježena tek 61 svojta. Najčešće su *A. millefolium*, *C. mas* i *Sambucus nigra* L.

Na području istočne Hrvatske provedeno je nekoliko etnobotaničkih istraživanja, ali većinom obuhvaćaju gradove Našice i Đakovo te pripadajuća naselja. Juračak i sur. (2019) proveli su istraživanje upotrebe samoniklog bilja u selu Drenov Bok, nedaleko od Jasenovca. Zabilježili su ukupno 100 vrsta uporabnih biljaka, od čega se najveći dio koristi za pripremu jela, a najčešće se sakupljaju vrste rodova *Sambucus* i *Rubus*. Iste godine, Žuna Pfeiffer i sur. (2019) provode etnobotaničko istraživanje u istočnom dijelu Slavonije. Obuhvaćaju 54 ispitanika na području šest naselja Grada Našica i sedam naselja Grada Đakova. Zabilježili su upotrebu 44 samonikle biljne svojte, od kojih se najčešće koriste *Urtica dioica* L. i *R. canina*. Dva završna rada obuhvaćaju

etnobotanička istraživanja na istom području. Hmura (2017) provela je intervju s 28 ispitanika iz grada Našica i nekoliko prigradskih naselja te zabilježila korištenje ukupno 33 vrste samoniklog bilja. Najčešće korištene vrste su *S. nigra* i *U. dioica*. Eržić (2018) obuhvaća 26 ispitanika iz grada Đakova i prigradskih naselja te bilježi uporabu 38 vrsta samoniklog bilja, od kojih se najčešće koriste *S. nigra* i *R. canina*.

Etnobotanička istraživanja u središnjoj Hrvatskoj najvećim su dijelom provedena u sklopu izrade diplomskih radova. Cvanciger (2018) je ispitujući 32 ispitanika u Zaboku i njegovoj ruralnoj okolini zabilježila upotrebu 116 samoniklih svojti, od čega se najčešće upotrebljavaju vrste *Taraxacum officinale* Web. i *Tilia platyphyllos* Scop. Valjak (2020) je provela etnobotaničko istraživanje ruralne okolice Brezničkog Huma te zabilježila korištenje 154 biljne svojte, od čega je 107 vrsta samoniklo, a 47 uzgajano. Najčešće korištene vrste na tom području su *Castanea sativa* Mill. i *T. platyphyllos*. Herman (2016) je istražila upotrebu ljekovitog bilja na području Donjeg Međimurja te zabilježila 45 vrsta korištenih za spremanje ljekovitih pripravaka. Osim navedenih diplomskih radova, u središnjoj Hrvatskoj provedena su etnobotanička istraživanja i na području Samobora i Žumberka (Husnjak i sur. 2016) te Varaždina (Vitasović-Kosić i sur. 2018).

Primorski dio Hrvatske najvećim je dijelom etnobotanički istražen. Na području Sjevernog hrvatskog primorja, koje obuhvaća Istru i kvarnerske otoke, provedeno je nekoliko etnobotaničkih istraživanja, uključujući jedan diplomski i jedan završni rad. Pieroni i sur. (2003) su istražili tradicionalnu upotrebu biljaka kod jedne od najmanjih etničkih skupina u Hrvatskoj, Istrorumunja, u naselju Željane. Ispitali su 31 jednu osobu iz te male zajednice i zabilježili korištenje 37 biljnih svojti. Pieroni i Giusti (2008) su nekoliko godina kasnije istražili upotrebu ljekovitog bilja na području Ćićarije. Ispitali su 27 osoba s tog područja i zabilježili upotrebu tek 25 vrsta biljaka u medicinske svrhe. Iz ograničenih rezultata tumače da je došlo do velikog gubitka tradicionalnog znanja u posljednjih nekoliko desetljeća. Na jugoistoku Istre, Vitasović-Kosić (2018) je etnobotaničkim istraživanjem obuhvatila 14 naselja općine Kršan. Ispitala je 20 osoba i zabilježila ukupno 107 biljnih vrsta (od čega je 17 vrsta kultivirano) koje se koriste za prehranu te u narodnoj medicini.

S otoka Krka postoje etnobotanički podaci iz 1900. godine. Naime, nakon što je Antun Radić 1897. godine objavio poziv etnografima da sakupljaju podatke o životu lokalnih stanovnika, uključujući podatke o korištenju biljaka (Radić 1897), Ivan Žic je u jednom dijelu svoje monografije opisao

upotrebu 34 biljne vrste koje su stanovnici Vrbnika na Krku tada koristili (Žic 1900). Dolina i sur. (2016) su ponovili istraživanje na otoku Krku kako bi zabilježili promjenu u tradicionalnom znanju i upotrebi samoniklog bilja tijekom razdoblja od jednog stoljeća. Ispitujući 65 stanovnika otoka Krka, zabilježili su upotrebu ukupno 76 biljnih vrsta. Od 34 uporabne biljke zabilježene 1900. godine, ispitanici su prepoznali 28 biljaka, a 26 ih se još uvijek koristi, iako većina rijetko. Neke od biljaka koje se i danas često koriste na tom području su *Asparagus acutifolius* L., *Foeniculum vulgare* Mill. i *U. dioica*. Iz rezultata je vidljivo da je na ovom području tradicionalno znanje očuvano, iako je upotreba samoniklog bilja rjeđa. Još jedno etnobotaničko istraživanje provedeno je na otoku Krku u sklopu izrade diplomskog rada (Orlić 2015) u kojem je zabilježeno korištenje 28 ljekovitih i 25 jestivih samoniklih biljnih vrsta. Među navedenim, najčešće su korištene *A. acutifolius*, *Ficus carica* L. i *U. dioica*.

Južno hrvatsko primorje, odnosno Dalmacija, etnobotanički je najistraženiji dio Hrvatske. Istraživanje uporabe samoniklog bilja za vrijeme Drugog svjetskog rata, provedeno s odmakom od tridesetak godina, obuhvatilo je i obalni dio Dalmacije (Bakić i Popović 1983). Łuczaj i sur. (2014) objavili su pregledni rad u kojem su opisali neke od načina korištenja biljaka na području Dalmacije iz tada još uvijek oskudnih literaturnih izvora. Opisuju samoniklo bilje koje ljudi prodaju na tražnicama, vrste koje se koriste kao začinsko bilje te trendove uporabe biljaka u Dalmaciji. Navode da je upotreba samoniklog bilja u Dalmaciji i dalje prisutna i učestala, iako najčešće među starijom populacijom.

Iste godine provedeno je istraživanje uporabe samoniklog bilja na jugu Dalmacije (Dolina i Łuczaj 2014). Intervjuirano je 40 ispitanika na području 23 naselja dubrovačkog primorja. Ukupno je zabilježeno 95 svojiti samoniklog bilja te autori navode da se samoniko bilje i dalje često koristi na ovom području, ali najviše među starijom populacijom.

U sjevernom dijelu Dalmacije etnobotanički je istraženo područje oko Vranskog jezera. Na temelju intervjua s 43 ispitanika zabilježena je upotreba 57 vrsta samoniklog bilja (Łuczaj i sur. 2013). Na ovom području, samoniklo bilje se i danas koristi, a najčešće se sakupljaju vrste *Cichorium intybus* L., *F. vulgare* i *Sonchus oleraceus* L.

S područja Poljica, koje obuhvaća dio središnje Dalmacije (između Splita i Omiša), postoje etnobotanički podaci s početka 20. stoljeća, kada je lokalni svećenik i etnograf Frano Ivanišević istražio narodne običaje toga kraja, uključujući tradicionalnu upotrebu samoniklog bilja (Ivanišević

1905). Isto su područje, stotinjak godina kasnije, etnobotanički istražili Dolina i sur. (2016) te svoje rezultate usporedili s nalazima iz prošlog stoljeća. Ispitali su 67 osoba iz 18 naselja te zabilježili upotrebu ukupno 80 vrsta samoniklog bilja na širem području Poljica. Od 21 vrste zabilježene u prošlom stoljeću, samo ih se 14 još uvijek koristi, a samo polovica toga broja učestalo. Među biljkama koje se najčešće koriste su: *S. oleraceus*, *R. canina*, *C. intybus* i *A. acutifolius*.

Na Jadranskim otocima provedena su opsežna etnobotanička istraživanja. Łuczaj i sur. (2019) istražili su 15 najvećih hrvatskih otoka te su, ispitujući 225 osoba, istražili upotrebu samoniklog bilja za prehranu. Zabilježili su upotrebu 89 svojti, od čega se njih 5 sakuplja na svim ispitivanim otocima: *A. acutifolius*., *C. intybus*, *Dioscorea communis* (L.) Caddick & Wilkin, *F. vulgare* i *Sonchus* spp. Na istim su otocima istražili i upotrebu ljekovitog bilja (Łuczaj i sur. 2021). Zabilježili su upotrebu 146 biljnih svojti, od čega se 131 koristi za neku specifičnu medicinsku svrhu, dok se ostalih 15 koristi za pripremu “zdravog biljnog čaja”. Najčešće korištene vrste ljekovitog bilja na otocima su: *Hypericum perforatum* L., *Salvia officinalis* L., *Parietaria judaica* L. i *Urtica* spp. Na otoku Korčuli provedena su još dva istraživanja (Sardelić 2008, Juračak i sur. 2019).

Područje Dalmatinske zagoreje samo djelomično etnobotanički istraženo. Krželj i Vitasović-Kosić (2020) su istražile općinu Šestanovac, te su na temelju intervjua s 24 osobe zabilježile upotrebu 94 svojte. Najčešće korištene vrste na tom području su *A. acutifolius*, *F. vulgare*, *Laurus nobilis* L. i *Rosmarinus officinalis* L. U sjevernom dijelu Dalmatinske zagore, istraženo je područje Knina i njegove okolice. Šolić (2016) je u sklopu izrade diplomskog rada ispitala 20 osoba s navedenog područja i zabilježila upotrebu 143 biljne vrste, od čega su najčešće korištene *Sempervivum tectorum* L., *Ocimum basilicum* L. i *S. officinalis*. Nešto kasnije, Varga i sur. (2019) su na užem području oko grada Knina ispitali 49 osoba i zabilježili upotrebu 119 svojti biljaka, a najčešće korištene vrste su *Achillea* cf. *pratensis* Saukel & Länger, *Plantago major* L. i *Hypericum perforatum* L.

2. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Dalmatinska zagora etnobotanički je slabo istražena, a za područje ruralne okolice Vrlike ne postoje etnobotanički podaci. Stoga je svrha ovog rada provesti inicijalno etnobotaničko istraživanje tog dijela Dalmatinske zagore, analizirati uporabne biljke te pridonijeti očuvanju tradicionalnog botaničkog znanja u Hrvatskoj.

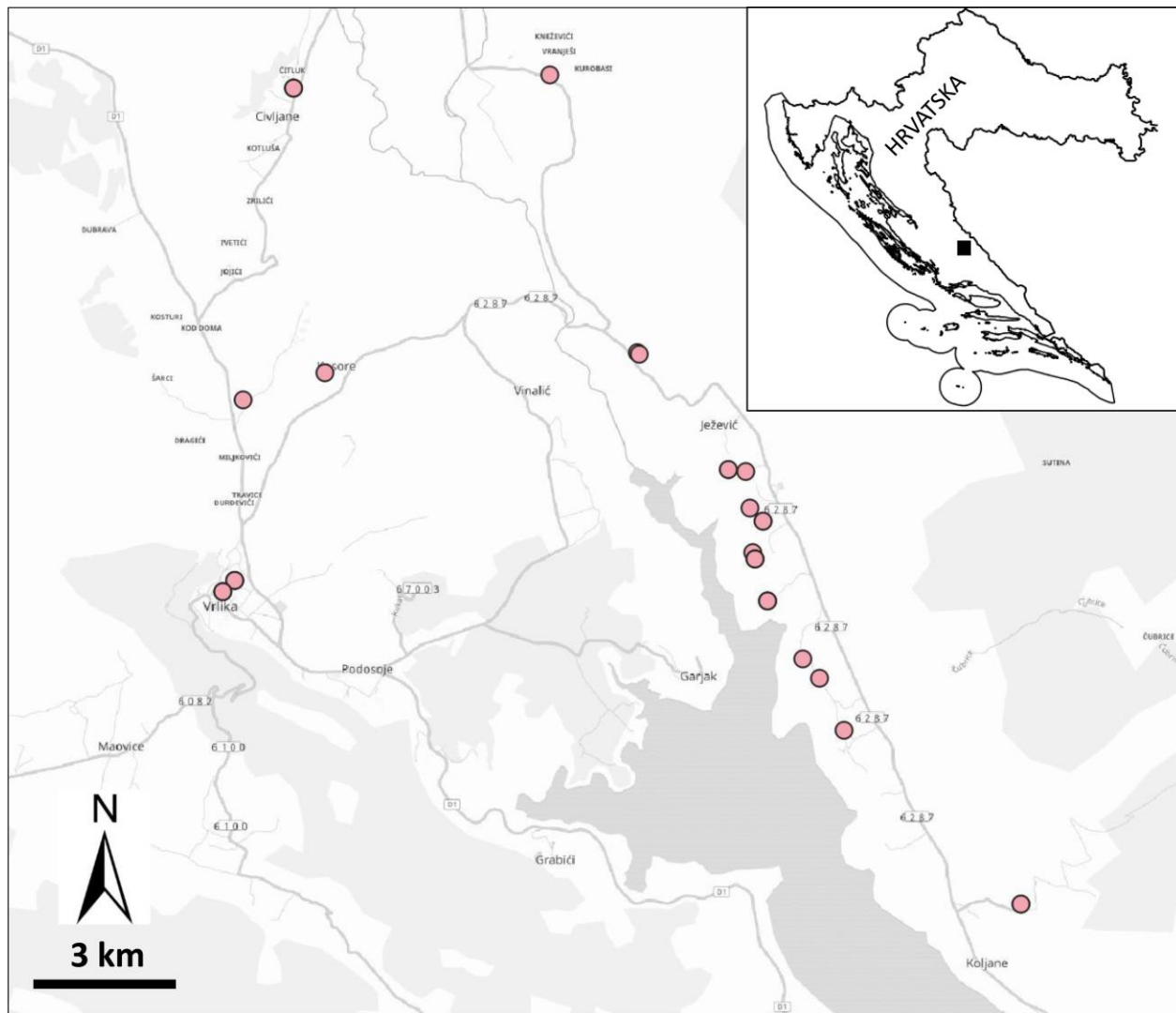
Specifični ciljevi istraživanja bili su:

- na temelju prikupljenih podataka izraditi popis biljnih svojti koje su tradicionalno korištene ili se koriste na području grada Vrlike i njegove ruralne okolice;
- provesti taksonomsku analizu zabilježenih upotrebnih biljaka;
- provesti upotrebnu analizu zabilježenih biljaka;
- usporediti rezultate s postojećim rezultatima etnobotaničkih istraživanja na području Dalmacije

3. PODRUČJE ISTRAŽIVANJA

3.1. Geografski smještaj

Područje istraživanja obuhvatilo je ruralnu okolicu Grada Vrlike, smještenu u sjevernom dijelu Dalmatinske zagore. Etnobotaničko istraživanje provedeno je u pet naselja Grada Vrlike (Garjak, Ježević, Kosore, Koljane i Vrlika) te dva naselja Općine Civljane (Civljane i Cetina) (Slika 1.).

Slika 1. Područje ruralne okolice Vrlike s označenim lokalitetima provedenih intervjua (ružičastim točkama su označena mjesta na kojima su provedeni intervjui).

Grad Vrlika smješten je na samom sjeveru Splitsko-dalmatinske županije, oko 21 km jugoistočno od Knina i oko 30 km sjeverozapadno od Sinja. Grad Vrlika obuhvaća gradić Vrliku i osam naselja koja mu gravitiraju: Garjak, Ježević, Koljane, Kosore, Maovice, Otišić, Podosoje i Vinalić, a svako naselje ima više zaseoka koje najčešće čine grupacije obitelji istog prezimena. Zbog blizine te prirodne i prometne povezanosti, Vrlici gravitiraju i naselja Civljane i Cetina koja se nalaze u Općini Civljane u Šibensko-Kninskoj županiji. Vrlika se nalazi na državnoj cesti D1, vrlo važnoj prometnici koja povezuje Split, Sinj, Knin, Karlovac i Zagreb.

3.2. Prirodne značajke

Vrlički kraj omeđen sa sjeveroistočne strane planinom Dinarom, a s jugozapadne strane planinom Svilajom. Svilaja se svojom dužinom od 40 km prostire u smjeru sjeverozapad-jugoistok između Petrovog i Sinjskog polja, a njezin se najviši vrh nalazi na 1508 m nadmorske visine. Na Svilaji prevladavaju smeđa tla na vapnenačkoj podlozi, a fitogeografski, ona pripada Ilirskom sektoru Apeninsko-balkanske provincije Eurosibirske regije (Milović i sur. 2020, Milović i sur. 2021). Istim smjerom kao i Svilaja, uz granicu s Bosnom i Hercegovinom, proteže se Dinara. Dužine je 84 km, a najviši vrh je Troglav (1913 m), koji se nalazi u Bosni i Hercegovini, floristički je sporadično istraživani (Volarić-Mršić 1972, Hruševac i Mitić 2015). U geološkoj građi Dinare prevladava vapnenačko dolomitna crnica, a u biljnom pokrovu miješana šuma bukve, jele i smreke, dok se na jugozapadnim obroncima prostire krški kamenjar s rijetkim kserofilnim šumama i šikarama (Paurić 2021). Između Dinare i Svilaje, nalazi se niz krških polja te rijeka Cetina s akumulacijskim jezerom Peruća (Šušnjara 2021). Ruralna okolica Vrlike obuhvaća gornji tok rijeke Cetine, sjeverni dio Peruće te Cetinsko i Vrličko polje. Prema pedološkoj karti Hrvatske, u Cetinskom i Vrličkom polju prevladavaju djelomično hidromeliorirana, močvarno glejna tla te rendzina na šljunku. Sjeveroistočno od Peruće prisutna je rendzina na dolomitu i vapnencu, a na malom dijelu istraživanog područja nalaze se plitka i srednje duboka crvenica te eutrično smeđa tla na eruptivima i drugim bazama bogatim nanosima (Vukadinović 2020).

U podnožju Dinare, u općini Civljane, iz nekoliko izvorišta izvire rijeka Cetina. Cetina je dugačka 105 km te se većim dijelom svog toka pruža u smjeru sjeverozapad-jugoistok, što je pod utjecajem

smjera pružanja Dinarida. Od mjesta Zadvarje mijenja smjer prema zapadu, odakle teče prema gradu Omišu, gdje se ulijeva u Jadransko more (Romac 2017).

Izgradnjom brane i hidroelektrane Peruća, 1950-ih godina prošlog stoljeća, voda rijeke Cetine počela se akumulirati, stvarajući akumulacijsko jezero Peruća. Ova akumulacija potopila je Koljansko i Ribaričko polje, uključujući nekoliko naselja iz kojih je stanovništvo iseljeno. Akumulacija Peruća se nalazi oko 9 km nizvodno od izvora rijeke Cetine, duljine je oko 20 km te prosječne širine 1 km. Ovisno o radu hidroelektrane, vodostaj uvelike varira, s visinskom razlikom do 35 m. Dno je pretežito kamenito, a na njemu se taloži mulj. Limnološka istraživanja Peruće provedena su nedugo nakon stvaranja akumulacije. Viša vodena vegetacija nije zabilježena, osim uskog pojasa trske (*Phragmites australis* (Cav.) Steud.) na plićim i mirnijim mjestima. Sastav fitoplanktona i zooplanktona je jednoličan i siromašan, a ihtiofauna obuhvaća potočnu pastrvu, klena, badelja i podusta (Marko i sur. 1968).

Vrlici najbliže meteorološke postaje nalaze se u Sinju i Kninu. Prema podacima ovih meteoroloških postaja, srednja godišnja temperatura je 12,7-13°C, a srednja godišnja količina oborina je 933,1-1147 mm. Najhladniji mjesec je siječanj, s prosječnom temperaturom od 3,8 do 4,4°C, a najtopliji je srpanj s prosječnom temperaturom od 23,4 do 24°C (Milović i sur. 2020). Prema Köppenovoj klasifikacije klime i navedenim podacima, ovo područje pripada Cfa tipu klime, odnosno umjereno toploj vlažnoj klimi s vrućim ljetom.

Prema tipu staništa, Cetinskim i Vrličkim poljem u najvećoj se mjeri prostiru mozaici kultiviranih površina, zatim primorske, termofilne šume i šikare medunca te submediteranski i epimediteranski suhi travnjaci i dračici (Zavod za zaštitu okoliša i prirode 2019).

3.3. Povijesno-društvene značajke

Vrlički kraj je bogat povijesnim naslijeđem koje seže u srednji paleolitik. Arheološki nalazi iz Gospodske pećine, nedaleko od izvora Cetine, pokazuju da je na ovom području čovjek bio prisutan još od paleolitika. Na tom lokalitetu, pronađeno je oruđe koje pripada musterijanskoj kulturi srednjeg paleolitika, ali i kasno neolitičkim kulturama. Oko naselja Cetina, zabilježena je i cetinska kultura koja je trajala od kraja eneolitika do početka srednjeg brončanog doba, a o njoj svjedoče nalazi pronađeni u grobnim humcima, tumulima (Durman 2006).

Prema legendi o dolasku Hrvata, jedan od petorice braće, Klukas, naselio se blizu izvora rijeke Cetine i osnovao naselje koje je nazvao Vrh Rika. Područje je kasnije uključeno među hrvatske županije Cetinu i Knin od strane bizantskog cara Kontantina VII Porfirogeneta. Vrh Rika se prvi put spominje na latinskom jeziku 1185. godine. Najvredniji spomenik Vrličkog kraja je predromanička crkva sagrađena u 9. stoljeću. Vrlički kraj se razvijao kroz povijest, od dolaska Hrvata, preko bizantskog carstva, do današnjih dana. Tijekom stoljeća, Vrlički kraj je bio pod utjecajem različitih vladajućih sila. Uz Bizant, bio je i pod utjecajem Mlečana, Osmanlija, te Austro-Ugarske, a kasnije i kao dio Jugoslavije. U 19. stoljeću dolazi do razvoja industrije i poljoprivrede te Vrlički kraj postaje važno gospodarsko područje. Međutim, Vrlički kraj je također bio pod utjecajem različitih ratova i sukoba, što je dovelo do uništenja mnogih kulturnih i povijesnih spomenika, naročito tijekom Drugog svjetskog rata. Nakon raspada Jugoslavije, vrlički kraj je ponovno ušao u sastav Republike Hrvatske. Danas se vrlički kraj bori sa gospodarskim poteškoćama i nastoji oživjeti svoju prošlost i kulturu kroz turizam i zaštitu kulturnih spomenika (Žeravica 2019).

U 20. stoljeću vrlički kraj je bio oslonjen na poljodjelstvo i stočarstvo, a kasnije se razvijalo i vinogradarstvo. Cilj je bio proizvesti nužno za život, a rijetko koja obitelj je imala proizvoda za prodaju. Kulture koje su se sadile su bile pšenica, raž, ječam, kukuruz i druge koje su se nadopunjavale mliječnim proizvodima. Povrće koje se uzgajalo su kupus i krumpir, a od voća su se jele jabuke, šljive i kruške. Zemlja se obrađivala na starinski način, uz pomoć životinja poput konja ili volova sa zapregama. Uzgajale su se ovce, koze, krave i konji, a uzgoj stoke je imao višestrukih koristi. Ljudi su se hranili njihovim mlijekom i mesom, te koristili njihovu kožu i vunu. (Žeravica 2019).

U vrličkom kraju ljudi su oduvijek živjeli skromno. Meso se nije moglo svakodnevno priuštiti, već su jeli kruh, žitarice i puru (palentu) s mlijekom ili „kiselinom“, odnosno kiselim mlijekom. Meso se jelo za posebne prigode, najčešće za razne svečanosti (Ivančić 2000).

Sredinom 20. stoljeća, izgradnja brane na Cetini i hidroelektrane Peruća imala je velik utjecaj na stanovništvo toga kraja. Nastala akumulacija potopila je brojna sela, iz kojih je stanovništvo iseljeno u zaseoke na višoj nadmorskoj visini, ali kao rezultat gubitka doma, mnogi napuštaju vrlički kraj u potpunosti (Žeravica 2019.).

Prema popisu stanovništva iz 2021. godine, Grad Vrlika, sa svim naseljima koje obuhvaća, ima ukupno 1728 stanovnika. Općina Civljane, s naseljima Cetina i Civljane, ima ukupno 171 stanovnika (Državni zavod za statistiku 2022).

4. MATERIJALI I METODE

Istraživanje sam provela tijekom vegetacijske sezone 2022. godine. U prvom dijelu istraživanja provela sam standardizirane etnobotaničke intervju sa stanovnicima ruralne okolice Vrlike. Obrazac za etnobotanički intervju (Prilog 1.) izradila sam prema etičkom kodeksu Međunarodnog etnobiološkog društva (International Society of Ethnobiology 2006). Kodeks naglašava da istraživanje ne smije ugroziti sigurnost, dostojanstvo ili privatnost osoba uključenih u istraživanje. Intervjui su bili polu-strukturiranog tipa te su provedeni na hrvatskom jeziku. Ukoliko su ispitanici bili u mogućnosti, pridružili su mi se u šetnji po naselju te pokazali biljke koje koriste. Prilikom intervjua s ispitanicima, sakupila sam sljedeće podatke:

- ime i prezime, dob, spol, je li ispitanik domaći stanovnik ili doseljenik
- mjesto i vrijeme intervjua
- kako su stečena znanja o samoniklom bilju (usmenom predajom, iz literature ili drugih medija)
- koje biljke ispitanik sakuplja ili je sakupljao/la
- koje biljke ispitanik uzgaja ili je uzgajao/la
- koji dio biljke se koristi
- u koju se svrhu biljka koristi
- na koji način se biljka koristi

Ispitanike sam odabrala prethodnim poznanstvom, prema preporuci ili sam ih tijekom terenskog istraživanja zatekla u naselju. U istraživanju su sudjelovala ukupno 32 ispitanika, od toga 22 žene i 10 muškaraca. Dob ispitanika varira od 47 do 87 godina, a prosječna dob je 68. U istraživanje su uključeni samo ispitanici koji su domaći stanovnici ili su većinu svoga života proveli na istraživanom području te ispitanici čije je znanje o uporabnim biljkama tradicionalno, odnosno stečeno usmenom predajom.

Biljke koje su ispitanici navodili lokalnim narodnim nazivom povezala sam s biljkama u prirodi koje su ispitanici pokazivali, a u slučaju da ispitanik nije bio u mogućnosti prošetati ili biljka nije bila prisutna, vrstu bi prepoznali putem ponuđenih internetskih fotografija ili fotografija iz literature (Ljubičić i sur. 2022). Dostupne biljne vrste sam sakupila i herbarizirala, a pri daljnjoj determinaciji koristila sam standardne determinacijske ključeve (Domac 2002, Pignatti 2010) te

mobilnu aplikaciju Pl@antNet (2022). Znanstvene i hrvatske nazive biljaka uskladila sam prema bazi podataka Flora Croatica Database (Nikolić 2022).

Prikupljene podatke o biljkama analizirala sam s obzirom na taksonomski status, korišteni dio te način upotrebe. Podatke sam statistički obradila koristeći program Office Excel uz pomoć kojeg sam izradila tablice i grafove s prikazima rezultata. Dobivene rezultate usporedila sam s dostupnim etnobotaničkim podacima s područja Dalmacije.

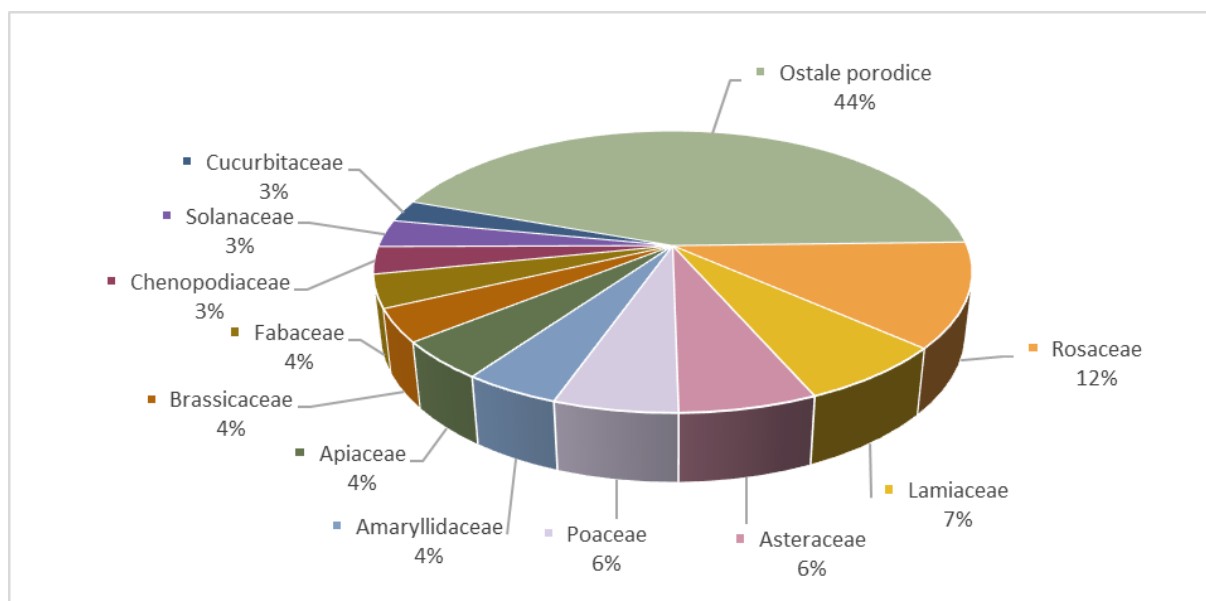
5. REZULTATI

5.1. Popis tradicionalno korištenih biljnih svojti

Na istraživanom području zabilježena je upotreba ukupno 159 svojti, od čega je 101 samonikla, a 58 kultiviranih. Zbog velikog broja svojti, iste su prikazane u Prilogu 2.

5.2. Taksonomska analiza flore

Zabilježene svojte pripadaju u 60 porodica, od kojih su 33 zastupljene samo s jednom vrstom. Najzastupljenije su porodice Rosaceae (12%), Lamiaceae (7%), Asteraceae (6%) te Poaceae (6%) (Slika 2., Tablica 1.).

Slika 2. Najčešće korištene porodice upotrebnih biljaka u ruralnoj okolini Vrljike

Tablica 1. Brojnost najzastupljenijih porodica upotrebnih biljaka u ruralnoj okolini Vrlike

Porodica	Broj svojti
Rosaceae	19
Asteraceae	11
Lamiaceae	10
Poaceae	9
Amaryllidaceae	7
Apiaceae	7
Brassicaceae	6
Fabaceae	6
Chenopodiaceae	5
Solanaceae	5
Cucurbitaceae	4
Ostale porodice	70

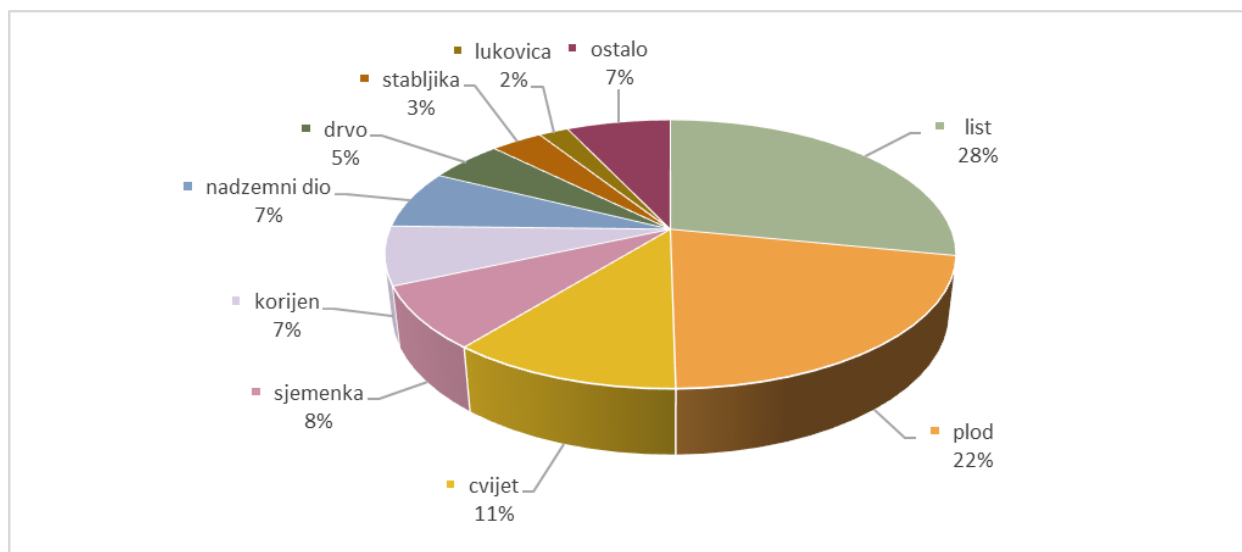
5.3. Upotrebna analiza flore

Najčešće korištene svojte, čiju je upotrebu navelo preko 78% ispitanika, su *Salvia officinalis* L., *Ficus carica* L., *Juglans regia* L., *Prunus domestica* L. te *Rosa rubiginosa* agg. Sve biljne svojte čije je korištenje navelo više od 50% ispitanika prikazuje Tablica 2.

Tablica 2. Najčešće navedene svojte upotrebnih biljaka u ruralnoj okolini Vrlike

Znanstveni naziv	Postotak korištenja (%)
<i>Salvia officinalis</i> L.	93,75
<i>Ficus carica</i> L.	81,25
<i>Juglans regia</i> L.	81,25
<i>Prunus domestica</i> L.	78,13
<i>Rosa rubiginosa</i> agg.	78,13
<i>Hordeum vulgare</i> L.	71,88
<i>Brassica oleracea</i> L. ssp. <i>capitata</i> (L.) Duchesne	68,75
<i>Cornus mas</i> L.	68,75
<i>Satureja</i> spp.	65,63
<i>Urtica dioica</i> L.	65,63
<i>Vitis vinifera</i> L.	65,63
<i>Plantago</i> spp.	62,50
<i>Rubus ulmifolius</i> Schott	62,50
<i>Solanum tuberosum</i> L.	62,50
<i>Zea mays</i> L.	62,50
<i>Morus nigra</i> L.	59,38
<i>Portulaca oleracea</i> L.	59,38
<i>Secale cereale</i> L.	59,38
<i>Solanum lycopersicum</i> L.	59,38
<i>Avena sativa</i> L.	53,13
<i>Beta vulgaris</i> L. ssp. <i>vulgaris</i>	53,13
<i>Medicago sativa</i> L.	53,13
<i>Petroselinum crispum</i> (Mill.) A. W. Hill	53,13
<i>Thymus</i> spp.	53,13
<i>Triticum</i> spp.	53,13

Prema učestalosti korištenja pojedinih dijelova biljaka, listovi se koriste najčešće (28,14%), zatim plodovi (21,61%) te cvijet (11,06%). Učestalost upotrebe najčešće korištenih dijelova biljaka prikazuje Slika 3., a svi korišteni dijelova navedeni su u Tablici 3.

Slika 3. Učestalost upotrebe najčešće korištenih dijelova biljaka u ruralnoj okolini Vrlike

Tablica 3. Učestalost upotrebe pojedinih dijelova biljaka u ruralnoj okolini Vrlike

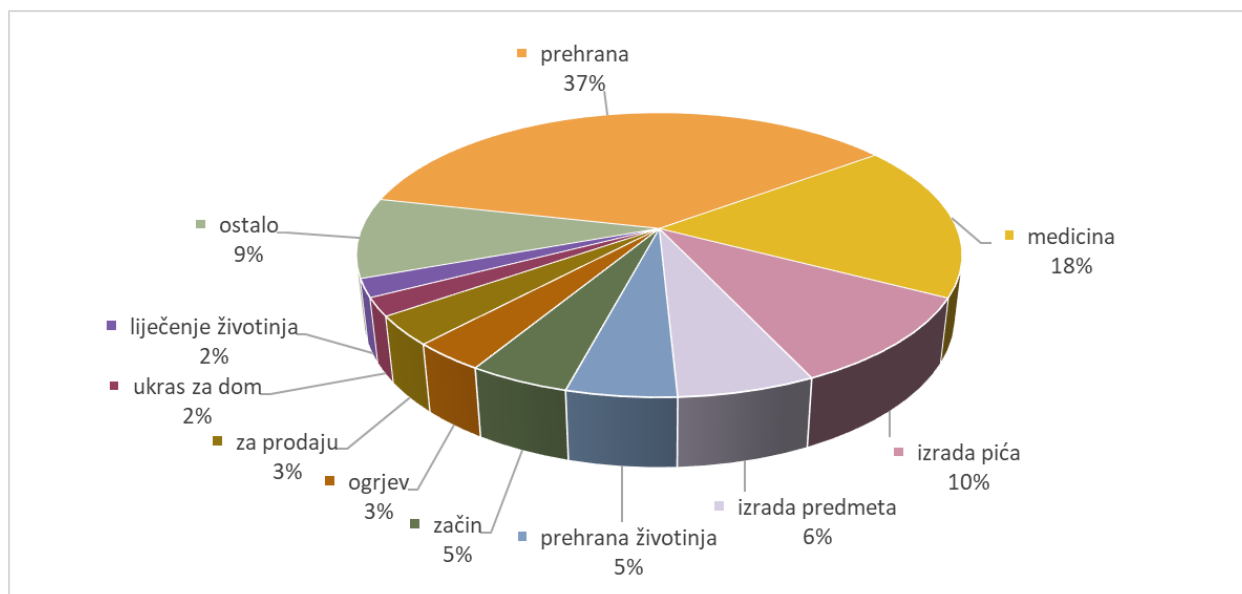
Dio biljke	Broj biljaka kod kojih se koristi određeni dio
list	56
plod	43
cvijet	22
sjemenka	15
korijen	14
nadzemni dio	14
drvo	10
stabiljka	7
lukovica	4
grana	2
mladi izdanak	2
gomolj	2
pup	2
kora ploda	2
ljuska sjemenke	1
biljni sok	1
podanak	1
"svila"	1

Na istraživanom području zabilježena je upotreba biljaka u 21 svrhu (Tablica 4.). Zabilježene svojte upotrebnih biljaka u ruralnoj okolini Vrlike najčešće se koriste u svrhu prehrane, medicine, izrade pića, izrade predmeta, prehrane životinja, začina, ogrjeva, prodaje, ukrasa za dom te liječenja životinja (Slika 4.).

Svojte koje se koriste u najviše svrha su *Helichrysum italicum* (Roth) G. Don (medicina, za prodaju, miris za kuću, odbijanje nametnika, ukrašavanje mladenke), *Fraxinus ornus* L. (prehrana životinja, izrada predmeta, ogrjev, liječenje životinja), *Juglans regia* L. (prehrana, medicina, izrada pića, odbijanje nametnika) te *Quercus pubescens* Willd. (izrada pića, prehrana životinja, ogrjev, stelja za štale).

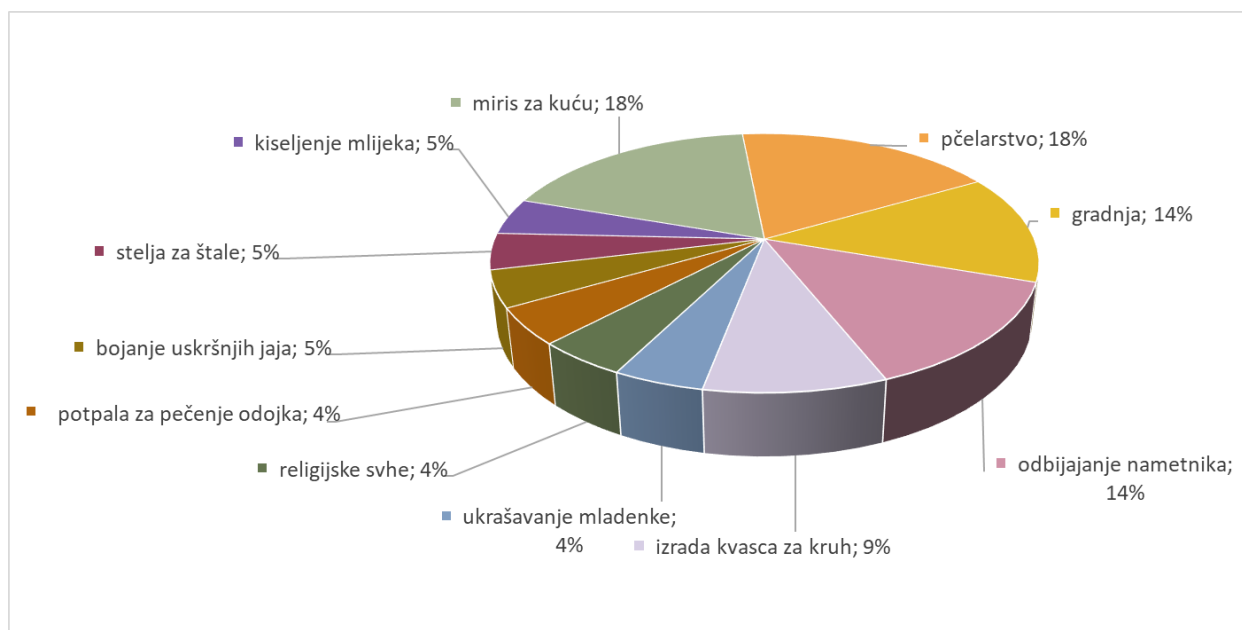
Tablica 4. Učestalost upotrebe svojti u pojedinu svrhu u ruralnoj okolini Vrlike

Svrha upotrebe	Broj korištenih svojti
prehrana	89
medicina	43
izrada pića	25
izrada predmeta	15
prehrana životinja	12
začin	11
za prodaju	9
ogrjev	8
ukras za dom	5
liječenje životinja	5
miris za kuću	4
pčelarstvo	4
gradnja	3
odbijanje nametnika	3
izrada kvasca za kruh	2
ukrašavanje mladenke	1
religijske svhe	1
potpala za pečenje odojka	1
bojanje uskršnjih jaja	1
stelja za štale	1
kiseljenje mlijeka	1

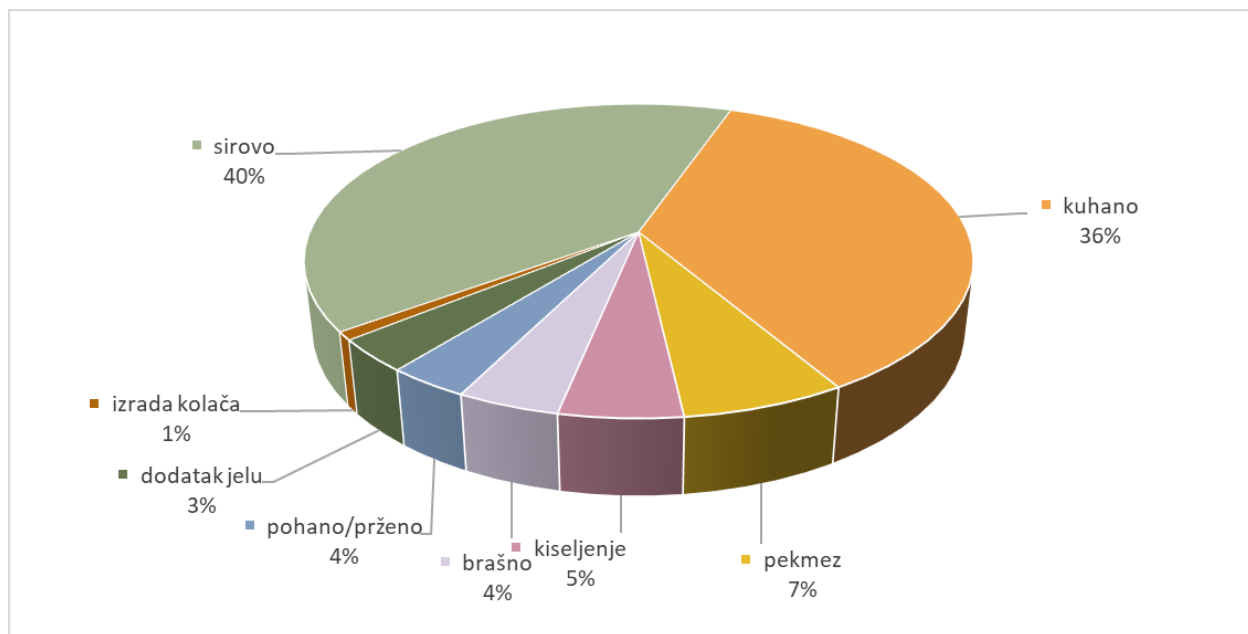
Slika 4. Učestalost korištenja biljaka u pojedine svrhe u ruralnoj okolini Vrlike

Učestalost korištenja biljaka u ostale svrhe, s uporabom manje od 5 biljnih svojti, prikazuje Slika 5. Ostale svrhe korištenja uključuju korištenje za pčelarstvo, gradnju, odbijanje nametnika, izrada kvasca za kruh, ukrašavanje mladenke, religijske svrhe, potpala za pečenje odojka, bojanje uskršnjih jaja, stelja za štale te kiseljenje mlijeka.

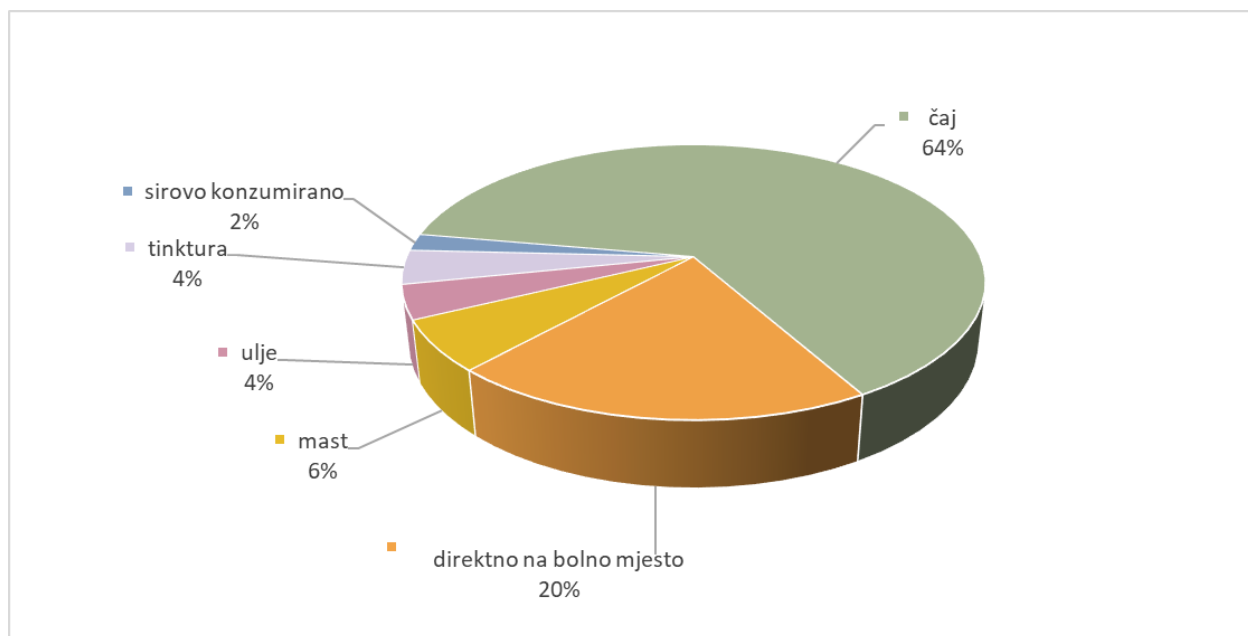
Slika 5. Učestalost korištenja biljaka u ostale svrhe u ruralnoj okolini Vrlike

Ukupno 89 svojti se koristi u svrhu prehrane, a načini korištenja uključuju konzumiranje sirovih biljaka, kuhanje, kiseljenje, pohanje ili prženje, zatim prerađivanje za pekmez, brašno te kao dodatak jelu i za izradu kolača. Najveći udio svojti koristi se sirov (40%) i kuhan (36%). Sve načine korištenja biljaka u svrhu prehrane prikazuje Slika 6.

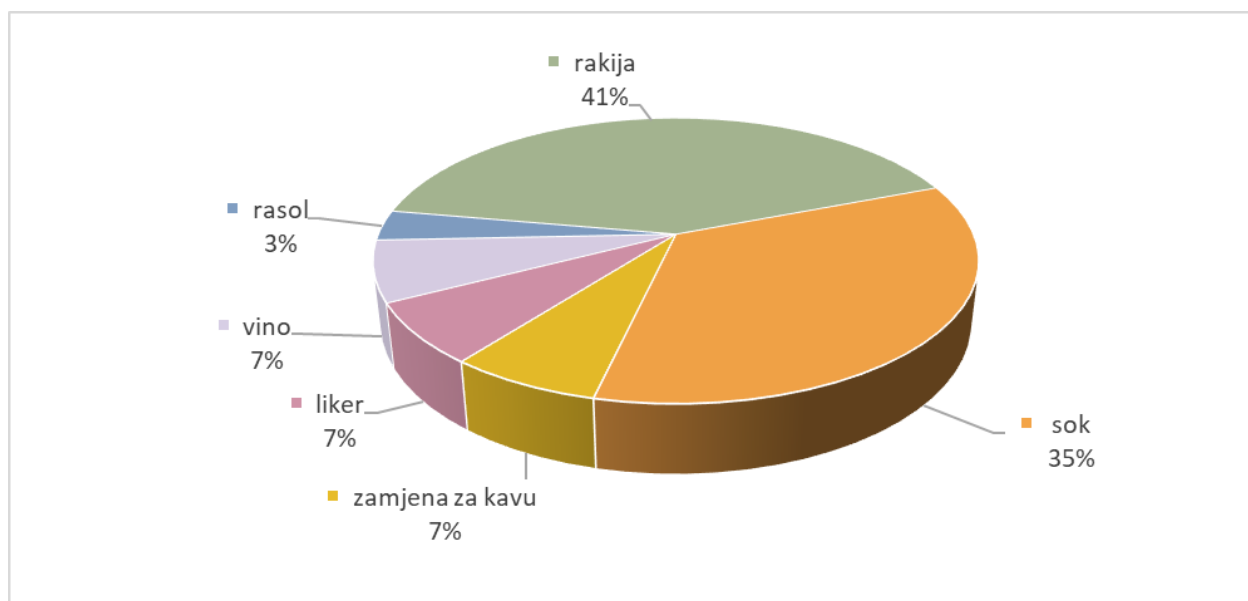
Slika 6. Učestalost načina korištenja biljnih svojti u svrhu prehrane u ruralnoj okolini Vrlike

U ruralnoj okolini Vrlike, ukupno se 43 svojte koriste u medicinske svrhe. Načini korištenja uključuju pripremu ljekovitih čajeva, nanošenje direktno na ranu ili bolno mjesto, pripremu masti, ulja i tinktura te konzumiranje sirove biljke. Priprema čaja najčešći je način korištenja biljaka (65%) u medicinske svrhe. Učestalost načina korištenja biljnih svojti u medicinske svrhe prikazuje Slika 7.

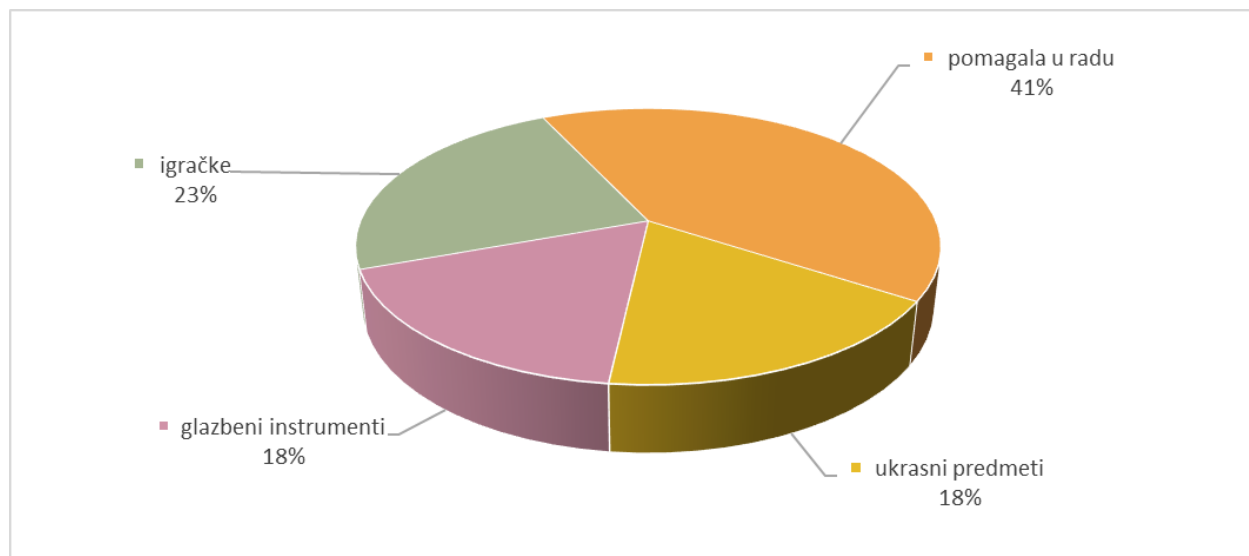
Slika 7. Učestalost načina korištenja biljnih svojti u medicinske svrhe u ruralnoj okolini Vrlike

Na istraženom području zabilježena je upotreba 25 biljnih svojti u svrhu izrade pića, što uključuje izradu rakija, sokova, zamjena za kavu, likera, vina i rasola. Učestalost upotrebe biljaka za izradu pojedinih pića prikazuje Slika 8. Izrada pića ne uključuje čajeve jer stanovnici ruralne okolice Vrlike navode da konzumiraju čaj samo u slučaju bolesti ili tegoba.

Slika 8. Učestalost načina korištenja biljnih svojti za izradu pića u ruralnoj okolini Vrlike

Za izradu predmeta koristi se 15 biljnih svojti na ukupno 18 načina. Zbog lakšeg prikaza, predmeti izrađeni od biljaka podijeljeni su u 4 kategorije: igranje uključuju predmete koje su djeca izrađivala i koristila za zabavu; pomagala u radu uključuju jaram za vola, užad, metle, košare te kolce za vrt i stog; ukrasni predmeti uključuju vijence za dom te vijence za djecu; glazbeni instrumenti uključuju diplo i zviždaljku. Učestalost korištenja biljaka za izradu navedenih predmeta prikazuje Slika 9.

Slika 9. Učestalost korištenja biljaka za izradu predmeta u ruralnoj okolini Vrlike

5.4. Usporedba s dosadašnjim istraživanjem

Rezultati ovog istraživanja uspoređeni su s etnobotaničkim istraživanjem provedenim na području Knina (Varga i sur. 2019). Navedeni autori su ispitali 49 ispitanika ruralne okolice Knina i zabilježili upotrebu 123 svojte samoniklog bilja, ali samo u svrhu prehrane (što uključuje izradu hrane i pića) te u medicinske svrhe. Sažetu usporedbu rezultata prikazuje Tablica 5.

Tablica 5. Usporedba rezultata etnobotaničkih istraživanja ruralne okolice Vrlike i Knina.

Ispitivani podaci		Ruralna okolica Vrlike				Ruralna okolica Knina
		Ukupno		Samoniklo bilje		
Broj ispitanika		32		32		49
Broj zabilježenih biljnih svojti		159		101		123
Broj porodica		60		52		46
Najčešće porodice		Rosaceae Lamiaceae Asteraceae		Rosaceae Lamiaceae Asteraceae		Asteraceae Lamiaceae Rosaceae
Najčešće korištene svojte		Salvia officinalis L. Ficus carica L. Juglans regia L. Prunus domestica L.		Salvia officinalis L. Ficus carica L. Juglans regia L. Rosa rubiginosa agg.		Urtica dioica L. Thymus longicaulis C. Presl Sambucus nigra L. Hypericum perforatum L.
Svojte korištene za prehranu i izradu pića	prehrana	94	89	47	41	85 (samoniklo bilje)
	izrada pića		25		17	
Svojte korištene za medicinske svrhe		43		36		83 (kultivirano i samoniklo bilje)

6. RASPRAVA

Etnobotaničkim istraživanjem na području ruralne okolice Vrlike zabilježeno je ukupno 159 biljnih svojti, od čega je 101 samonikla, a 58 kultiviranih. Najveći broj kultiviranih svojti pripada porodici Rosaceae (8 svojti), a zatim porodici Poaceae (6 svojti). Razlog velikom broju kultiviranih svojti u porodici Rosaceae je velik broj voćki koje se uzgajaju na tom području: kruška, jabuka, dunja, trešnja, višnja, šljiva te badem i jagode. Istraživano područje ima umjereno toplu vlažnu klimu s vrućim ljetom, u kojoj navedene voćke dobro uspijevaju. Od kultiviranih svojti, ispitanici najčešće navode upravo šljivu, *Prunus domestica*. Na ovom području popularna je izrada rakija, a za to najčešće upotrebljavaju šljivu. Rakija se izrađuje od cijelih plodova šljiva, a „koru“ ploda neki ispitanici koriste za bojenje rakije, bilo šljivovice, bilo drugih rakija. Prilikom izrade rakije, ostatak plodova, kojeg nazivaju *trop*, davali su svinjama za prehranu. Osim za izradu pića, šljive često koriste za izradu pekmeza, a konzumiraju ih i sirove. Ostale kultivirane svojte porodice Rosaceae, ispitanici navode nešto rjeđe, a koriste ih najviše za prehranu. Kultivirane svojte iz porodice Poaceae obuhvaćaju žitarice: zob, ječam, raž, sirak, pšenicu i kukuruz. Najčešće navedena svojta žitarica je ječam, a ispitanici su ga najčešće koristili za prehranu, dodavajući ga u kruh. Navedene žitarice više se ne uzgajaju na ovom području, osim kukuruza, koji je u manjoj mjeri uočen na dijelovima Vrličkog polja u naselju Kosore. Ispitanici opisuju da su se žitarice uzgajale do Domovinskog rata. Za vrijeme rata, velik broj stanovnika iseljen je sa ovog područja, a tek se mali dio vratio. Danas, stanovnici u istraživanim naseljima nemaju potrebu uzgajati žitarice jer kupuju kruh od pekara koji svako jutro prolazi kroz naselja i prodaje pekarske proizvode iz automobila. Osim navedenih porodica, ispitanici u svojim vrtovima uzgajaju i povrće poput kupusa, blitve, luka, krumpira i sličnih svojti.

Od svih zabilježenih svojti, najveći broj se koristi za prehranu, ukupno 89 svojti. Od toga, 48 svojti konzumira se sirovo, a 43 kuhano. Razlog velikom broju sirovo konzumiranih svojti vjerojatno je to što se na ovom području konzumiraju brojne vrste voća, ali i povrće koje se priprema u obliku salate. Osim navedenih kultiviranih voćki, stanovnici ruralne okolice Vrlike često sakupljaju voće u prirodi. Među najčešće spomenutim i korištenim vrstama je drijen, *Cornus mas*, koji učestalo raste u naseljima i okolici. Ispitanici plodove jedu sirove, a od njih izrađuju i pekmez i sok. Osim drijena, jedu i sirove plodove gloga, koprivića, smokve, trnine, mokinje, oskoruše, pa čak i rašeljke. Sakupljaju i divlje jagode, kupine i borovnice za sirovu konzumaciju. Posebno je zanimljivo

narodno nazivlje koje ispitanici na ovom području koriste za kupine i borovnice. Kupine, *Rubus ulmifolius* Schott, nazivaju jagodama, pa za aktivnost odlaska u berbu kupina kažu „idemo u jagode“. Isto tako, borovnice, *Vaccinium myrtillus* L., nazivaju malinama, iako upotreba malina (*Rubus idaeus* L.) nije zabilježena na ovom području. Još jedna zanimljivost je nazivlje trešnjolike šljive, *Prunus cerasifera* Ehrh., koju također konzumiraju sirovu. U različitim naseljima i među različitim obiteljima, koriste se razni nazivi za ovu vrstu: zerdelije, srdelije, purkače i šlame. Osim navedenih vrsta voća, ispitanici su sakupljali i sirove konzumirali lješnjake, orahe i bademe. Svojte koje se sirove koriste u salatama su kultivirano povrće poput cikle, kupusa, krastavca, paprike, mrkve, salate i rajčice te samonikle svojte poput cikoriје (*Cichorium intybus* L.), rukole (*Diplotaxis tenuifolia* (L.) DC.), tušta (*Portulaca oleracea* L.), jaglaca (*Primula vulgaris* L.) i maslačka (*Taraxacum* spp.). Još jedna od svojti koje konzumiraju sirovu je glatki sladić (*Glycyrrhiza glabra* L.), kojeg nazivaju rišak, a konzumirali su njegov korijen zbog njegovog slatkog okusa. Razgovorom s dvoje ispitanika, prisjetili su se kako je pronaći rišak bila prava poslastica prilikom rada u polju ili čuvanju ovaca, te kako bi se tada sjeli odmoriti i uživati u njegovom slatkom korijenu. Nadalje, nekoliko ispitanika je navelo da su djeca voljela jesti sirove sjemenke maka (*Papaver rhoeas* L.), iako su, koristeći naziv boliglava za ovu svojtu, upozoravali djecu da će ih boliti glava ako ga pomirišu. Jedna ispitanica u svom vrtu ima i šumsku mjehuricu, *Physalis alkekengi* L., kojeg naziva ljoškovac i povremeno konzumira sirovog.

Svojte koje ispitanici konzumiraju kuhano, u najvećem omjeru obuhvaćaju kultivirano povrće poput paprike, poriluka, blitve, raštike, brokule, graha, krumpira i sličnih svojti te žitarica poput zobi i kukuruza, koje su kuhali u obliku kaša ili pure (palente) te jeli s mlijekom. Kao posebna kategorija, izdvojene su svojte samoniklog bilja čije su listove ispitanici sakupljali i pripremali u obliku variva, i koje nazivaju zajedničkim nazivom “divlje zelje”. Divlje zelje na istraživanom području obuhvaća cikoriју (*C. intybus*), koje još nazivaju žučanica, vodopija, radnić i radić, zatim mak (*P. rhoeas*), kojeg nazivaju još i makali, makalj i boliglava i čije su mlade listove pripremali u varivima, maslačak (*Taraxacum* spp.), matovilac kojeg nazivaju kokina voljica (*Valerianella locusta* (L.) Laterr.), štir (*Amaranthus retroflexus* L.), čičak, nazvan još i čkalj i prnbeč (*Arctium lappa* L.), lobodu (*Chenopodium album* L.), divlju salatu, koju nazivaju mličika ili mlječika (*Lactuca serriola* L.), štavolj ili štavelj (*Rumex crispus* L.), ušac, odnosno bijeli golesak (*Silene latifolia* Poir. ssp. *alba*), škripavac, odnosno običnu pušinu (*Silene vulgaris* (Moench) Garcke), livadnu tuturušu, koju nazivaju kozja brada (*Tragopogon pratensis* L.) i koprivu (*Urtica dioica* L.).

Dolina i Łuczaj (2014) također su zabilježili korištenje “divljeg zelja” na području Dubrovnika. Na tom području, mješavina divljeg zelja, nazvana “pazija” ili “pakoleć”, sprema se kuhanjem 20-30 minuta i poslužuje s maslinovim uljem kao prilog. Dominantna vrsta u ovoj mješavini je čunjasti repušac, *Bunias erucago* L., čije korištenje nije zabilježeno na području Vrlike. Za paziju se na području Dubrovnika koriste neke vrste divljeg zelja kao i u vrličkom kraju, poput *L. serriola*, *P. rhoeas*, *S. vulgaris*, *U. dioica*, ali i druge vrste koje nisu zabilježene na području Vrlike: *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik., *Chondrilla juncea* L., *Picris echinoides* L.

Ostali načini na koje stanovnici ruralne okolice Vrlike koriste biljke za prehranu su izrada pekmeza, kiseljenje, pohanje ili prženje, kao dodatak jelu ili za izradu kolača. Ispitanici pekmez prave od drijena, dunje, jabuke, trešnjolike šljive, trnine, obične šljive, kupine i ploda divlje ruže, kojeg nazivaju šipak. Korištenje drijena (*C. mas*) i ploda divlje ruže (*Rosa* spp.) za izradu pekmeza zabilježeno je u brojnim etnobotaničkim istraživanjima. Korištenje ovih svojti za izradu pekmeza zabilježeno je na području južnog hrvatskog priobalja, u Šestanovcu (Krželj i Vitasović-Kosić 2020), Kninu (Varga i sur. 2019) i Dubrovniku (Dolina i Łuczaj 2014), ali i u kontinentalnoj Hrvatskoj, u okolici Brezničkog huma (Valjak 2020) te okolici Zaboka (Cvanciger 2018). Na području ruralne okolice Vrlike, za zimnicu kisele papriku, rajčicu, ciklu, kupus, krastavce i ljutiku. Brašno su izrađivali od žitarica, odnosno zobi, kukuruza, ječma, raži i pšenice. Kao dodatak jelu navode luk, ljutiku, češnjak te repu, od koje su izrađivali šećer. Neki ispitanici navode da su sjemenke šćira i tikve pržili, a pohali su cvjetove bagrema i bazge, i jeli ih kao poslasticu. Za izradu kolača navode samo trešnje.

Jedna ispitanica navela je zanimljiv način korištenja badema (*P. dulcis*): mladi plod badema, dok još ne očvrstne koštunica ploda, odnosno “ljuska” sjemenke, kako ju ona naziva, koristio se za kiseljenje mlijeka i izradu kvasca za kruh. Druga ispitanica, pak, navodi da je za izradu kvasca koristila hmelj (*Humulus lupulus* L.), kojeg uzgaja u svom vrtu. Upotreba hmelja na navedeni način nije zabilježena u drugim istraživanjima, ali je zabilježena upotreba plodova hmelja za izradu čaja na području Zaboka (Cvanciger 2018) i upotreba mladih izdanaka za prehranu ljudi, dodatkom u jelo “fritaja” na području općine Kršan u Istri (Vitasović-Kosić 2018).

Ispitanici kao začim koriste 11 svojti. Neki od njih su kultivirani, poput češnjaka (*Allium sativum* L.), vlasca (*Allium schoenoprasum* L.), mirisnog kopra, odnosno mirođije (*Anethum graveolens* L.), kako ju neki ispitanici nazivaju, celera, odnosno seleni (*Apium graveolens* L.), bosiljka

(*Ocimum basilicum* L.), peršina (*Petroselinum crispum* (Mill.) A. W. Hill) i ljupčaca (*Levisticum officinale* W. D. J. Koch). Samonikle svojte koje ispitanici koriste kao začim uključuju obični komorač (*Foeniculum vulgare* Mill.), lovor (*Laurus nobilis* L.), čije listove cijele stavljaju u variva i druga kuhana jela te lavandu (*Lavandula angustifolia* L.) i ružmarin (*Rosmarinus officinalis* L.), za koje navode da se koriste za mesna jela. Na području Vrlike nije zabilježeno korištenje kadulje (*Salvia officinalis* L.), majčine dušice (*Thymus* spp.) i vrijeska (*Satureja* spp.) u svrhu začinjavanja hrane, iako se na drugim dijelovima Dalmatinske zagore, u Šestanovcu (Krželj i Vitasović-Kosić 2020) i okolini Knina (Varga i sur. 2019), ove svojte navode kao začinske biljke.

U ruralnoj okolini Vrlike, 43 svojte biljaka koriste se u medicinske svrhe. Najveći dio, čak 32 svojte, koriste se za izradu ljekovitih čajeva. Neke svojte, poput kamilice (*Chamomilla recutita* (L.) Rauschert), majčine dušice (*Thymus* spp.), lipe (*Tilia platyphyllos* Scop.), kadulje (*S. officinalis*), metvice (*Mentha* spp.), šipka (*Rosa rubiginosa* agg.) i vrijeska (*Satureja* spp.) koriste za izradu ljekovitih čajeva, bez točno određenog djelovanja. Koriste ga u slučaju prehlade ili grlobolje. Druge svojte koriste za izadu čajeva sa specifičnim djelovanjem. Za želučane probleme, primjerice, koriste čaj od stolisnika (*Achillea millefolium* L.) i koprive (*Urtica dioica* L.). Za proljev, čaj od plodova drače (*Paliurus spina-christi* Mill.) i kovrčave kiselice (*Rumex crispus* L.). Protiv kašlja, odnosno za olakšavanje bronhitisa, pripremaju čajeve od vrtnog sljeza (*Alcea rosea* L.), listova smokve (*Ficus carica* L.) i ljuski oraha (*Juglans regia* L.). Protiv kašlja konzumiraju sirov orah, zajedno s medom. Za bubrege, neki ispitanici navode da pripremaju čaj od svile kukuruza (*Zea mays* L.), a za mokraćni trakt, čaj od čička (*Arctium lappa* L.). Za tegobe srca navode da je dobar čaj od gloga (*Crataegus monogyna* Jacq.) i čaj od srčanika (*Gentiana lutea* L.), iako su ga češće sakupljali za prodaju nego za konzumaciju. Osobama s dijabetesom preporučuju piti čaj od lista šćira (*A. retroflexus*) te od lista crnog i bijelog duda (*Morus alba* L. i *M. nigra*). Čaj za žuticu pripremaju od cikoriје (*C. intybus*), a u slučaju ugriza zmiје jedna ispitanica navodi pripremu čaja od okruglolisnog jabučnjaka (*Aristolochia rotunda* L.), premda je biljka otrovna.

Stavljanje dijelova biljaka direktno na bolno mjesto još je jedan od načina korištenja u medicinske svrhe. Ispitanici najčešće navode da su rane ovijali listovima trputca, *Plantago altissima* i *P. lanceolata*, koje nazivaju muškom bokvicom te *P. major*, kojeg nazivaju ženskom bokvicom. Upotreba ovih vrsta roda *Plantago* za previjanje rana široko je rasprostranjena, te je ovakva upotreba zabilježena u Šestanovcu (Krželj i Vitasović-Kosić 2020), Kninu (Varga i sur. 2019), na

dalmatinskim otocima (Łuczaj i sur. 2021), na otoku krku (Orlić 2015), ali i u Međimurju (Herman 2016) te u Slavoniji (Erdžić 2017, Žuna Pfeiffer i sur. 2019). Zanimljivo je i to što je na nekim dijelovima Hrvatske, u Dubrovniku i Istri, zabilježena upotreba trputca za prehranu ljudi. Na području Istre, listovi trputca (*P. major* i *P. lanceolata*) konzumiraju se sirovi u salatama ili se stavljaju u svježi sir za pripremu namaza (Vitasović-Kosić 2018), a u okolici Dubrovnika trputac se kuha kao mješavina divljeg zelja, pazija, ili se pak koristi za izradu čaja (Dolina i Łuczaj 2014). Na području ruralne okolice Vrlike, ispitanici su rane previjali i listom kupusa te listom debele koke (*Hylotelephium spectabile* (Boreau) H. Ohba). Biljni sok rosopasa (*Chelidonium majus* L.) nanosili su na bradavice i slična oboljenja na koži, a list čuvarkuće (*Sempervivum tectorum* L.) iscijedili bi direktno u ušni kanal protiv upale. List metvice (*Mentha* spp.) stavljali su na čelo protiv glavobolje, a listove čička (*A. lappa*) i prašnjave divizme (*Verbascum pulverulentum* Vill.) direktno na bolno kako bi umanjili bol. Ljekovite masti su izrađivali od nevena (*Calendula officinalis* L.) i gaveza (*Symphytum officinale* L.) kuhajući cvjetove u svinjskoj masti, a mast od luka (*Allium cepa* L.), koji se koristi za tretiranje čireva, izrađivali su kuhanjem luka s uljem. Ljekovito ulje, odnosno tinkturu, izrađivali su od smilja (*Hypericum perforatum* L.) i bijelog ljiljana (*Lilium candidum* L.) natapanjem cvjetova u maslinovom ulju.

Ispitanici na istraživanom području za izradu pića koriste 25 biljnih svojti. Od toga, najviše svojti, njih 12, koriste za izradu rakija. Na ovom području, često se pripremaju voćne rakije od šljive, dunje, vinove loze, trešnjolike šljive, višnje, kruške, drijena i oskоруše, zatim orahovac od oraha i pelinkovac od pelina (*Artemisia absinthium* L.). Jedan ispitanik je naveo da je pravio i rakiju „travaricu“, koja se uobičajeno radi od brojnih aromatičnih biljaka, ali upitom koje sve vrste je koristio za to, nije se mogao sjetiti više vrsta osim vrijeska (*Satureja* spp.) i pelina (*A. absinthium*). Iako nije zabilježena ovim istraživanjem, na području Dalmacije zabilježena je još i izrada rakija od rogača (*Cerastium siliqua* L.), maginja (*Arbutus unedo* L.) i borovice (*Juniperus oxycedrus* L.) u okolici Dubrovnika (Dolina i Łuczaj 2014) te od koprivića (*Celtis australis* L.) i crnog duda (*Morus nigra* L.) na području Šestanovca (Krželj i Vitasović-Kosić 2020). Na drugačiji način izrađuju se likeri, a na području Vrlike proizvodili su ih od trnine (*Prunus spinosa* L.) i drijena (*C. mas*). Vино su izrađivali od vinove loze (*Vitis vinifera* L.), a od kupine (*R. ulmifolius*) su izrađivali „kupinovo vino“. Za izradu sokova, ispitanici koriste 10 svojti, od čega najčešće voće poput drijena (*C. mas*), kupine (*R. ulmifolius*), borovnice (*V. myrtillus*) te crnog i bijelog duda (*M. nigra* i *M. alba*), ali izrađuju sokove i od plodova divlje ruže (*R. rubiginosa* agg.), korijena cikle (*Beta*

vulgaris L. ssp. *vulgaris*), listova metvice (*Mentha* spp.) te cvjetova bazge (*Sambucus nigra* L.). Od cikorije (*C. intybus*) i žireva hrasta medunca (*Quercus pubescens*) izrađivali su zamjenu za kavu, a jedan ispitanik navodi i da je njegova obitelj pila rasol, sok koji nastane prilikom kiseljenja kupusa.

Za izradu predmeta, ispitanici navode upotrebu 15 biljnih svojti, od kojih su izrađivali igračke, pomagala u radu, ukrasne predmete te glazbene instrumente. Igračke podrazumijevaju predmete koje su djeca izrađivali za zabavu. Jedan od takvih predmeta je igračka od kovilja (*Stipa pennata* L.), koju su izrađivali povezivanjem klasova u busen, tako da se pšena nalaze na jednom kraju, a dugačka „perja“ ploda na drugom kraju. Oko samih pšena bi izradili kuglicu od blata koja je igrački davala težinu. Igrali bi se s time bacanjem busena u zrak, koji bi se uvijek u padu okrenuo tako da kuglica od blata padne prva. Kao igračku, koristili su i plodove drače (*Paliurus spina-christi*). S njima su se dobacivali i bacali ih tako da se zavrte u zraku poput zvrka. Među igračkama spada i izrada jednostavnog štapa za pecanje od vodene trske (*Phragmites australis*) kojeg su djeca izrađivala vezivanjem tanjeg užeta na vrh stabljike biljke. Jedan ispitanik ispričao je kako bi na kraj užeta zavezali nekakav mamac, poput puža ili komadića hrane, te uronili u vodu iznad potočnog raka. Rak bi se čvrsto uhvatio za mamac, pri čemu bi ga lako izvadili iz vode. Još jedan predmet izrađivali su za igru na vodi. Od stabljike jezerskog sitinca (*Scirpus lacustris* L.) izrađivali su splav za lakše plutanje i plivanje, kojeg su nazivali štura. Donje, široke dijelove stabljike sitinca bi povezali u snopove, a zatim te snopove povezali zajedno dok ne dobiju splav željene veličine. Zbog spužvastog tkiva (aerenhim) u stabljikama sitinca, štura je plutala na vodi i omogućavala djeci da se za nju pridržavaju dok plivaju.

Pomagala u radu obuhvaćaju predmete koje su ispitanici koristili u svojim svakodnevnim poslovima, poput košare, metle, užeta, jarma te kolaca. Pruće rakite (*Salix purpurea* L.) koristili su za izradu košara i deblje užadi kojom su, primjerice, povezivali stabljike sitinca za izradu šture. Tanje uže, za povezivanje snopova pšenice, izrađivali su od raži (*Secale cereale* L.). Čvrstu metlu za čišćenje štala izrađivali su od granja crnograb (*Ostrya carpinifolia* Scop.), a metlu za dom od sirka (*Sorghum bicolor* (L.) Moench). Drvene kolce, koje su ispitanici koristili u vrtu, kao potpora za rajčice i druge kultivirane vrste, ili u polju, kao osovina za stog sijena, izrađivali su od drveta jasena (*Fraxinus ornus* L.). Na ispitivanom području često su se uprezali volovi za pomoć u obrađivanju zemlje, a jaram, koji se pri tome stavlja volu oko vrata, izrađivali su od drveta javora

(*Acer pseudoplatanus* L.). Na području Hrvatskog zagorja, Valjak (2020) je zabilježila upotrebu drveta više svojiti za izradu jarma: drvo crnog jasena, brijesta i oraha. U vrličkom kraju, od drveta javora izrađivale su se i diple, puhačko glazbalo koje se tradicionalno svira na području Dalmatinske zagore. Diple se mogu svirati same, bez mješine, ali u vrličkom kraju, one su najčešće spojene s ovčjom mješinom te se takav instrument na tom području naziva „mih“. Diple sadrže dva piska koja se na ovom području izrađuju od uskolisnog rogoza (*Typha angustifolia* L.), kojeg ispitanici nazivaju ševar. Još jedan glazbeni instrument kojeg na istraživanom području izrađuju od biljaka je jednostavna zviždaljka, koju su djeca izrađivala od ploda drače (*P. spina-christi*). Ukrasni predmeti koje su ispitanici izrađivali uključuju vijence za dom i vijence za djecu. Djeca su, najčešće djevojčice, izrađivale vijence od cvjetova tratinčica (*Bellis perennis* L.), koje su stavljale na glavu i ukrašavale si kosu. Ukrasne vijence za dom najčešće su izrađivali za vrijeme Božića, a koristili su bršljan (*Hedera helix* L.) i bodljikavu veprinu, koju još nazivaju i ježevina ili kostirika (*Ruscus aculeatus* L.). Bršljan i veprinu, osim izrade vijenaca, koriste i kao ukras za dom u vazama ili na policama. U ovu svrhu koriste i kovilje (*S. pennata*) te cvjetove jorgovana (*Syringa vulgaris* L.) i različite vrste sunovrata, koje na istraživanom području nazivaju zelenkada (*Narcissus* spp.). Cvjetove jorgovana, smilja (*Helichrysum italicum*) i lavande (*L. angustifolia*), kao i plodove dunje (*C. oblonga*), stavljali su u svoje domove kako bi ostavili ugodan miris. Neki ispitanici su također posebno izdvojili ukrašavanje mladenke za vjenčanje, za što su koristili cvjetove smilja (*H. italicum*). Među brojnim načinima upotrebe smilja, nalazi se i odbijanje nametnika. Cvjetove su stavljali i u ormare kako bi odbijali moljce i zaštitili svoju odjeću. Plodove oraha (*J. regia*) koristili su na isti način, a list oraha stavljali su u vreće s pšenicom „protiv buba“, kako navode. Još jedan primjer korištenja biljaka za odbijanje nametnika na ovom području je korištenje koprive (*U. dioica*) natopljene u vodi, čime su ispitanici prskali biljke u vrtu protiv lisnih uši i drugih nametnika. Krželj i Vitasović-Kosić (2020) su zabilježile upotrebu još tri svojite za odbijanje vrtnih nametnika na području Dalmatinske zagore: lavande (*L. angustifolia*), kadifice (*Tagetes patula* L.) i dalmatinskog buhača (*Tanacetum cinerariifolium* (Trevis.) Sch. Bip.).

Za ogrjev su ispitanici koristili drvo 8 različitih svojiti: bagrema (*R. pseudoacacia*), poljskog javora, odnosno klena (*Acer campestre* L.), crne johe (*Alnus glutinosa* (L.) Gaertn.), crnog jasena (*F. ornus*), crnog graba (*O. carpinifolia*), hrasta cera (*Quercus cerris* L.), hrasta medunca (*Q. pubescens*) te običnog brijesta (*Ulmus minor* Mill.). Valjak (2020) je zabilježila upotrebu crnog graba i bagrema za ogrjev na području Hrvatskog zagorja, ali i bukve (*Fagus sylvatica* L.) te hrasta

lužnjaka (*Quercus robur* L.). Za gradnju, ispitanici u ruralnoj okolini Vrlike koriste bagrem (*R. pseudoacacia*), od kojeg su izrađivali ograde, zatim crnu topolu (*Populus nigra* L.), koja je služila za izradu japije, odnosno drvenih greda za gradnju te raž (*S. cereale*), koju su koristili za izradu krova štala.

Na istraživanom području, stanovnici su oduvijek živjeli od poljodjelstva i stočarstva. Danas, tek pokoja obitelj ima kravu ili stado ovaca ili koza, ali u prošlom stoljeću, domaće životinje su bile pravo blago, kako naglašava jedan od ispitanika. Najčešće su držali krave, ovce i konje, ali mnogi ispitanici spominju da su imali i svinje. Konji i volovi korišteni su za obradu zemlje, krave i ovce su davale mlijeko od kojeg su proizvodili sir, maslo i skutu, a od ovaca su koristili i vunu – osobito važnu za izradu tradicionalne vrličke nošnje. Prehrana životinja temeljila se na sijenu, ali uz dohranu po potrebi. Mnogi ispitanici navode da su miješali sjetvenu viju (*Medicago sativa* L.), ili djetelinu, kako ju oni zovu, sa sijenom, kako bi krave radije jele. Životinjama su davali i žito poput zobi (*A. sativa*), ječma (*H. vulgare*) i sirka (*S. bicolor*), ali i listove crnog jasena (*F. ornus*) kojeg su davali janjcima. Svinjama su, navode, davali „sve što se nađe“, poput tikve, repe i već ranije spomenutog tropa. Jedan ispitanik se prisjeća kako je, kao dijete, često dobio zadatak da ode sakupiti nešto hrane za svinje te se hvali kako je tako mlad znao prepoznati samoniklo bilje koje su svinje voljele jesti. Više se ne sjeća svih vrsta, ali kao i drugi ispitanici, navodi da je za svinje sakupljao žireve hrasta medunca (*Q. pubescens*), listove brijesta (*U. minor*) te cijeli nadzemni dio poljskog slaka, kojeg naziva slačkovina (*Convolvulus arvensis* L.). Još jedna samonikla biljka koju su ispitanici sakupljali za svinje je talijanski kozlac (*Arum italicum* Mill.). Iako je biljka u svom svježem stanju otrovna, mesnate cvatove kozlaca su kuhali ili prelijevali vrućom vodom te takvo davali svinjama. Na području Šestanovca (Krželj i Vitasović-Kosić 2020), zabilježena je upotreba sličnih svojti za prehranu životinja: kozlac (*A. italicum*), jasen (*F. angustifolia* i *F. ornus*), plodovi hrasta medunca (*Q. pubescens*). Na ovom području, međutim, zabilježena je i upotreba drače (*P. spina-christi*) i maka (*P. rhoeas*) za prehranu životinja, kao i pravog ranjenika (*Anthyllis vulneraria* L.), kojeg u okolini Šestanovca nazivaju „šumskom djetelinom“.

Za liječenje životinja, ispitanici su koristili 5 svojti samoniklih biljaka. Listovi crnog jasena, kojeg su janjci voljeli jesti, davali su se ovcima i protiv unutarnjih parazita. Sjemenke kiseličice, odnosno štavolja (*R. crispus*), služile su za zaustavljanje proljeva kod prašćića. Za jaglac (*P. vulgaris*) navode da su ga davali kravama s mastitisom. U slučaju da stoku ugrize zmija, jedna ispitanica

navodi da bi izradila pripravak od abdovine (*Sambucus ebulus* L.) i dala životinji da popije. Navodi da ovo pročišćava krv. Drugi ispitanici, za „pročišćavanje krvi“, navode kukurijek (*Helleborus* spp.), kojeg nazivaju sprijež. Kada je životinja bolesna, sprijež bi se „uvlačio“ pod kožu na području vrata, čime bi ona ozdravila.

Ukupno 9 svojti samoniklog bilja ispitanici su sakupljali u svrhu prodaje. Na području Vrlike djelovala je poljoprivredna udruga Svilaja koja je provodila otkup biljaka od interesa. Otkupljivala je borovnice (*V. myrtillus*) i kupine (*Rubus* spp.), te smilje (*H. italicum*), metvicu (*Mentha* spp.), divizmu (*Verbascum pulverulentum* Vill.), rujevinu (*Cotinus coggygria* Scop.), golu priputnicu (*Herniaria glabra* L.) i matičnjak (*Melissa officinalis* L.), koje su ispitanici sušili. Jedan ispitanik, koji je za prodaju sakupljao rujevinu, priputnicu (sitnicu) i matičnjak, naglasio je da su ove biljke sušili u hladovini, da ih nisu izlagali suncu. Jedna posebno važna biljka za prodaju, koju su mnogi ispitanici naveli, je žuti srčanik (*Gentiana lutea* L.). Srčanik, kojeg ispitanici nazivaju još i srčenik ili linčura, ljekovita je vrsta iz porodice Gentianaceae koja se koristi u razne medicinske svrhe. Ispitanici navode da je dobra za srce, po čemu je i dobila naziv, a ponekad su je i sami konzumirali, potapajući korijen u vodu ili rakiju. Srčanik raste na višim nadmorskim visinama, pa su ga stanovnici s ovog područja odlazili brati na Dinaru, a mnogima je zarada od njegove prodaje uvelike pomogla.

Manji broj stanovnika ruralne okolice Vrlike bavio se pčelarstvom. Kao medonosne biljke, nekoliko ispitanika izdvojilo je vrijesak (*Satureja* spp.) i kadulju (*S. officinalis*), ali posebno su naglasili korištenje matičnjaka. Matičnjak (*M. officinalis*) na ovom području nazivaju još i pčelinja ljubica ili ćelinka, a naziv je dobila upravo prema svojoj uporabi – pčelari su ju koristili za premazivanje unutrašnjosti košnice kako bi matica, a za njom i cijeli roj pčela, ušla u košnicu. Na istraživanom području, navodi jedan ispitanik, za košnice su se koristile vučije, velike drvene posude u kojima se prenosila voda.

Još je nekoliko načina korištenja za koje su ispitanici koristili samo po jednu svojtu. Bojadisarski broć (*Rubia tinctorum* L.) koristili su za bojanje uskršnjih jaja. Kuhali su njegov korijen u vodi kako bi ispustio svoju crvenu boju, a zatim su u toj vrućoj, obojenoj vodi natapali jaja, čime bi ona dobila crvenkastu boju. Ljubicu (*Viola* spp.) su koristili u religijske svrhe – na cvjetnicu bi cvjetove ljubice stavili u vodu, kojom bi se ujutro umivali. Listove hrasta medunca (*Q. pubescens*) stavljali su u štale kao stelju, a borovicu (*Juniperus oxycedrus* L.) kao potpalu za pečenje odojka. Jedan

ispitanik navodi da kada se mladi odojak peče, da bi za potpalu koristili suhe grane borovice, jer to daje poseban okus.

Dijelovi biljaka koji se najčešće koriste na istraživanom području su list i plod, a zatim cvijet. Razlog velikom udjelu korištenja listova vjerojatno je korištenje velikog broja svojti za pripremu variva, poput divljeg zelja i za pripremu salata. Kao začín se, također, najviše koriste listovi biljaka. Osim toga, listovi se učestalo upotrebljavaju u medicinske svrhe; većina čajeva priprema se od listova biljaka, a često se listovi stavljaju i direktno na bolno mjesto. Upotreba plodova, gotovo je u potpunosti u svrhu prehrane ljudi ili izradu pića. Samo se neki plodovi, poput plodova hrasta medunca (*Q. pubescens*) i bundeve (*Cucurbita maxima* L.) koriste za prehranu životinja. Većina plodova koja se koristi na istraživanom području su plodovi kultiviranog voća poput kruške, jabuke, šljive te samoniklog bilja poput kupine, drijena i gloga. Tek se plodovi dviju svojti, osim za prehranu ili izradu pića, koriste u medicinske svrhe, a to su glog (*C. monogyna*) i divlja ruža (*R. rubiginosa* agg.), od kojih se priprema čaj. Cvjetovi se u najvećoj mjeri koriste u medicinske svrhe, za pripremu čajeva, masti i tinktura, ali i kao ukras.

Prostorno gledano, Vrlici najbliže etnobotanički istraženo područje odnosi se na kninsku mikroregiju (Varga i sur. 2019). Postoje mnoga podudaranja s rezultatima ovog istraživanja, ali važno je naglasiti da su Varga i sur. (2019) istraživali upotrebu samoniklog bilja u svrhu prehrane ljudi, a kultiviranog i samoniklog bilja u medicinske svrhe, dok ostale svrhe upotrebe nisu zabilježili. Također, pod prehranu smatraju pripremu hrane na različite načine, ali i izradu pića, sirupa i čajeva. Na području ruralne okolice Knina, 41 jedna svojta koristi se isključivo u medicinske svrhe, 43 isključivo za prehranu, a 42 svojte koriste se u obje svrhe. U ruralnoj okolini Vrlike, zabilježeno je ukupno 47 svojti samoniklog bilja koje se koriste za prehranu i izradu pića, što je značajno manje od ukupno 85 svojti samoniklog bilja zabilježenih u okolini Knina. Razlog tome može biti veći broj ispitanika (49) na području Knina u odnosu na ruralnu okolicu Vrlike (32), ali moguće i zbog veće usmjerenosti na korištenje biljaka za prehranu, u usporedbi na ostale oblike korištenja. Svojtí (samoniklih i kultiviranih) koje se na području Knina koriste u medicinske svrhe je 83, dok je ovaj broj u ruralnoj okolini Vrlike 43. Uspoređujući popise svojti, velik broj je zabilježen u oba istraživanja (80 svojti), ali diskrepancija među brojevima svojti korištenih za

pojedine svrhe može se objasniti upravo različitom kategorizacijom te bilježenjem kultiviranih svojti za jednu svrhu upotrebe, a za drugu ne.

Tri najčešće korištene porodice u oba istraživanja su Rosaceae, Lamiaceae i Asteraceae, iako drugačijim redoslijedom. Na području Knina, najviše se koriste svojte iz porodice Asteraceae, zatim Lamiaceae i Rosaceae, dok je na području Vrlike zabilježeno korištenje najviše svojti iz porodice Rosaceae. Kako su na području Vrlike zabilježene brojne svojte kultiviranih voćki iz porodice Rosaceae, a koje se najčešće koriste za prehranu, jasno je zašto je postotak korištenja ove porodice nešto niži u rezultatima istraživanja na području Knina.

Varga i sur. (2019) kao najčešće korištene svojte spominju: *U. dioica*, *Thymus longicaulis*, *S. nigra* i *H. perforatum*. Premda se ti rezultati razlikuju od dobivenih za ruralnu okolicu Vrlike, svojte *U. dioica* i *Thymus* spp. spominje preko 50% ispitanika. Kao i u Vrlici, na području Knina najčešće se koristi list biljaka, ali na drugom mjestu je zabilježeno korištenje cvjetova, naspram plodova koji se u Vrlici češće koriste nego cvjetovi. Ponovno, razlog tome može biti izostanak brojnih kultiviranih svojti voćki na području Knina čiji se plodovi koriste u svrhu prehrane. Ako izostavimo pripremu čajeva, najveći postotak načina pripreme biljaka za prehranu na području Knina je kuhanje, kao i u ruralnoj okolini Vrlike.

Korištenje biljaka na području ruralne okolice Vrlike zasigurno se promijenilo u posljednjem stoljeću. Ispitanici su tijekom razgovora vrlo često spominjali nestajanje poljoprivrede i prestanak uzgajanja žitarica poslije Domovinskog rata i, na upite o ljekovitim biljkama, često su komentirali da se „time više nitko ne bavi“. Dio ispitanika je vrlo emotivno doživio potapanje sela sredinom 20. stoljeća, zbog čega danas više ne žive na mjestima gdje su odrasli. Na ovom području, broj stanovnika se ubrzano smanjuje, mladi odlaze u gradove, a stari ostaju. Tradicionalno znanje o biljkama ljudima postaje manje važno u svakodnevnom životu, a tijekom razgovora, ispitanici su navodili da se više ni ne sjećaju brojnih svojti koje su nekada koristili za razne svrhe. Łuczaj i sur. (2012) pisali su o promjenama u korištenju biljaka u Europi 21. stoljeća, a kao glavni razlog nestajanja običaja korištenja samoniklog bilja navode gubitak znanja o biljkama i dodira s prirodom. Kao još jedan razlog navode i promjene u ekosustavu, zagađenje i prekomjernu berbu samoniklog bilja. Međutim, navode i nove trendove koji se pojavljuju, poput trenda sakupljanja samoniklog bilja kao „zdrave hrane“, pojavljivanja samoniklog bilja na tržnicama te raznih

radionica, publikacija i internetskih izvora čime se popularizira etnobotanička praksa. U svakom slučaju, korištenje biljaka nije statičan proces i mijenja se zajedno sa društvom, ali upravo zato je važno zabilježiti postojeća tradicionalna znanja o biljkama, kako se ona ne bi izgubila zauvijek.

7. ZAKLJUČAK

- Putem standardiziranog obrasca etnobotaničkog intervjua u ruralnoj okolini Vrlike zabilježena je upotreba 159 biljne svojte, od čega 101 samonikla biljna svojta i 58 uzgajanih biljnih svojti.
- Zabilježene upotrebne biljne svojte spadaju u 60 porodica, a najzastupljenije su porodice Rosaceae (12%), Lamiaceae (7%), Asteraceae (6%) te Poaceae (6%). Najčešće korištene svojte, čije je korištenje navelo preko 78% ispitanika, su *Salvia officinalis* L. (93,75%), *Ficus carica* L. (81,25%), *Juglans regia* L. (81,25%), *Prunus domestica* L. (78,13%) te *Rosa rubiginosa* agg (78,13%). Svojte koje se koriste u najviše svrha su *Helichrysum italicum* (Roth) G. Don, koji se koristi na pet načina te *Fraxinus ornus* L., *Juglans regia* L. i *Quercus pubescens* Willd. koji se koriste na četiri načina.
- Upotrebna analiza flore pokazala je da se zabilježene biljne svojte u ruralnoj okolini Vrlike najčešće koriste kao hrana ljudima (36,63%), u medicinske svrhe (17,70%) te za izradu pića (10,29%), a sveukupno se koriste u 21 svrhu: u svrhu prehrane, medicine, izrade pića, izrade predmeta, prehrane životinja, začina, ogrjeva, prodaje, ukrasa za dom, liječenja životinja te za pčelarstvo, gradnju, odbijanje nametnika, izradu kvasca za kruh, ukrašavanje mladenke, u religijske svrhe, kao potpala za pečenje odojka, za bojanje uskršnjih jaja, kao stelja za štale te za kiseljenje mlijeka. Prema učestalosti korištenja pojedinih dijelova biljaka najčešće je korišten list (28,14%), zatim plod (21,61%) i cvijet (11,06%).
- Usporedba s rezultatima dosadašnjeg etnobotaničkog istraživanja na području ruralne okolice Knina pokazala je da se koriste slične biljne svojte i na slične načine, a brojevi zabilježenih svojti korištenih u pojedine svrhe se razlikuju zbog razlika u metodama istraživanja.

8. LITERATURA

Albuquerque U. P., Ramos M. A., Ferreira Júnior W. S., de Medeiros P. M. (2017): Ethnobotany for Beginners. Springer International Publishing, Cham.

Pl@ntNet identify (2022) <https://identify.plantnet.org/> (pristupljeno 20.08.2022.).

Bakić J., Popović M. (1983): Nekonvencionalni izvori u ishrani na otocima i priobalju u toku NOR-a. Izdanje Mornaričkog glasnika, Beograd.

Cvanciger Z. (2018): Tradicionalna upotreba samoniklog bilja u ruralnoj okolini Zaboka. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Biološki odsjek, Zagreb.

Dolina, K., Jug-Dujakovic, M., Łuczaj, Ł., Vitasovic-Kosic, I. (2016): A century of changes in wild food plant use in coastal Croatia: the example of Krk and Poljica. **Acta Societatis Botanicorum Poloniae** 85(3): 1-22.

Dolina, K., Łuczaj, Ł. (2014): Wild food plants used in the Dubrovnik coast (south-eastern Croatia). **Acta Societatis Botanicorum Poloniae** 83(3): 175-181.

Domac R. (2002): Flora Hrvatske – priručnik za određivanje bilja. Školska knjiga, Zagreb.

Državni zavod za statistiku. (2021). Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021.: stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima. Dostupno na <https://podaci.dzs.hr/> (pristupljeno 24.01.2023.).

Dubravec K. D., Dubravec I. (1998): Kultivirane biljne vrste Hrvatske i susjednih područja. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.

Durman, A. (2006): Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.

Eržić I. (2018): Primjena samoniklog bilja na području Đakovštine. Završni rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Odjel za biologiju, Osijek.

Gabrić, P. (1962): Košare u tehnici spiralnih strukova. **Narodna umjetnost** 1(1): 53-65.

Herman J. (2016): Tradicionalna upotreba ljekovitog bilja na području donjeg Međimurja. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultete, Zagreb.

Hmura M. (2017): Tradicionalna upotreba samoniklog bilja na području Našica. Završni rad, Sveučilište Josipa Juraja Strossmayera u Osijeku, Odjel za biologiju, Osijek.

Hruševan, D. (2014): Položaj i razvoj botanike u razdoblju antike i ranoga srednjeg vijeka. **Hrvatska revija** 4: 4-7.

Hruševan D., Mitić, B. (2015): Contribution to the knowledge of plant diversity and habitat types of non-forest vegetation in the subalpine belt of Mt Troglav and its surroundings (Mt Dinara sensu lato). **Natura Croatica** 24(1): 1-17.

Husnjak M.K., Mitić B., Alegro A., Łuczaj Ł. (2016): Traditional use of wild plants in Samobor and Žumberak area. U: Rešetnik I, Ljubešić Z (ur.). Knjiga sažetaka 5. Hrvatskog botaničkog simpozija s međunarodnim sudjelovanjem, Hrvatsko botaničko društvo, Primošten, str. 174-175.

International Society of Ethnobiology (2006): International Society of Ethnobiology Code of Ethics (with 2008 additions). <http://ethnobiology.net/code-of-ethics/> (pristupljeno 20.11.2022.).

Ivančić, S. (2000): Vrličke starine (ili) Vrlička tradicijska baština. **Ethnologica Dalmatica** 9: 71-88.

Ivanišević, F. (1905): Polica. Narodni život i običaji. **Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena** 10(2): 181–307.

Juračak, J., Gugić, D., Vitasović-Kosić, I. (2019): Tradicijska primjena samoniklog i naturaliziranog bilja kao potencijal za inovacije u razvoju ruralnih područja Hrvatske. **Agroeconomia Croatica** 9(1): 91-102.

Krželj, M., Vitasović-Kozić, I. (2020): Etnobotanička primjena samoniklog bilja: hrana i lijek za ljude i životinje na području općine Šestanovac (Dalmatinska zagora, Hrvatska). **Krmiva** 62 (1): 3-13.

Łuczaj Ł., Dolina K., Fressel N., Perković S. (2014): Wild food plants of Dalmatia (Croatia). U: Pieroni A., Quave C. L. (ur.) *Ethnobotany and Biocultural Diversities in the Balkans, Perspectives on Sustainable Rural Development and Reconciliation*. New York, Springer, str. 137-148.

Łuczaj Ł., Pieroni A., Tardio J., Pardo-de-Santayana M., Sõukand R., Svanberg I., Kalle R. (2012): Wild food plant use in 21st century Europe: the disappearance of old traditions and the search for new cuisines involving wild edibles. **Acta Societatis Botanicorum Poloniae** 81(4): 359-370.

Łuczaj, Ł., Fressel, N., Perković, S. (2013): Wild food plants used in villages of the Lake Vrana Nature Park (northern Dalmatia, Croatia). **Acta Societatis Botanicorum Poloniae** 82(4): 275-281.

Łuczaj, Ł., Jug-Dujaković, M., Dolina, K., Jeričević, M., Vitasović-Kosić, I. (2019): The ethnobotany and biogeography of wild vegetables in the Adriatic islands. **Journal of ethnobiology and ethnomedicine** 15(1): 1-17.

Łuczaj, Ł., Jug-Dujaković, M., Dolina, K., Jeričević, M., Vitasović-Kosić, I. (2021): Insular pharmacopoeias: Ethnobotanical characteristics of medicinal plants used on the Adriatic islands. **Frontiers in Pharmacology** 12.

Ljubičić I., Bogdanović S., Britvec M., Dujmović Purgar D., Vitasović Kosić I., Jelić M. (2022): *Flora Dinare – 100 značajnih svojti*. Školska knjiga, Zagreb.

Marko, S., Debeljak, Lj., Bralić, V., Sabioncello, I. (1968): Limnološke karakteristike akumulacije Peruća. **Croatian journal of fisheries** 23(2): 38-44.

Martin G. J. (1995): *Ethnobotany: A methods manual*. Chapman & Hall, Cambridge.

Milović, M., Jasprica, N., Tafra, D., Pandža, M., Krpina, V. (2020): Prirodna obilježja Svilaje s pregledom istraživanja flore i vegetacije. **Glasnik Hrvatskog botaničkog društva** 8(1): 29-50.

Milović, M., Pandža, M., Jasprica, N., Tafra, D., Krpina, V. (2021): The vascular flora of Mt Svilaja (Outer Dinarides, South Croatia). **Natura Croatica** 30(1): 85-144.

Nedelcheva, A., Dogan, Y., Obratov-Petkovic, D., Padure, I. M., (2011): The Traditional Use of Plants for Handicrafts in Southeastern Europe. **Human Ecology** 39(6): 813-828.

Nikolić T. ur. (2022): Flora Croatica Database (URL <http://hirc.botanic.hr/fcd>). Prirodoslovno-matematički fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

Nikolić, T., Rešetnik, I. (2007): Plant uses in Croatia. **Phytologia Balcanica** 13(2): 229-238.

Orlić P. (2015): Tradicionalna primjena samoniklog ljekovitog i jestivog bilja otoka Krka. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Farmaceutsko-biokemijski fakultet, Zagreb.

Paurić E. (2021): Prilog poznavanju flore planine Dinare. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Zagreb.

Pieroni, A., Giusti, M. E. (2008): The remedies of the folk medicine of the Croats living in Ćićarija, Northern Istria. **Collegium Antropologicum** 32: 623-627.

Pieroni, A., Giusti, M. E., Münz, H., Lenzarini, C., Turković, G., Turković, A. (2003): Ethnobotanical knowledge of the Istro-Romanians of Žejane in Croatia. **Fitoterapia** 74(7-8): 710-719.

Pignatti S. (2010): Flora d'Italia. Edagricole-New Business Media, Rim.

Radić, A. (1897): Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu. **Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena** 2: 1-88.

Rajković, Z. (1974): Narodni običaji okolice Donje Stubice. **Narodna umjetnost** 10(1): 153-214.

Redžić, S. (2007): The ecological aspect of ethnobotany and ethnopharmacology of population in Bosnia and Herzegovina. **Collegium Antropologicum** 31(3): 869-890.

Romac A. (2017): Fitocenološke značajke povremeno poplavnih i vlažnih šuma u široj okolini Perućkog jezera i toka rijeke Cetine. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Šumarski fakultet, Zagreb.

Sardelić, S. (2008): Samoniklo jestivo bilje – mišanca, gruda, parapač. **Etnološka istraživanja** 1(12/13): 387-396.

Šolić I. (2016): Pregled tradicionalnog sakupljanja, uzgoja i uporabe ljekovitog bilja na području grada Knina i okolice. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Zagreb.

Šušnjara V. (2021): Krška obilježja i značajke planine Dinara. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet šumarstva i drvne tehnologije, Zagreb.

Valjak N. (2020): Tradicionalna upotreba biljaka u ruralnoj okolini Brezničkog Huma. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb.

Varga, F., Šolić, I., Jug-Dujaković, M., Łuczaj, Ł., Grdiša, M. (2019): The first contribution to the ethnobotany of inland Dalmatia: medicinal and wild food plants of the Knin area, Croatia. **Acta Societatis Botanicorum Poloniae** 88(2): 1-20.

Vitasović-Kosić, I. (2018): Tradicionalna upotreba samoniklog jestivog bilja na području općine Kršan (Istra, Hrvatska). **Glasilo Future** 1(1-2): 1-14.

Vitasović-Kosić, I., Hodak, A., Łuczaj, Ł., Marić, M., Juračak, J. (2022): Traditional Ethnobotanical Knowledge of the Central Lika Region (Continental Croatia) – First Record of Edible Use of Fungus *Taphrina pruni*. **Plants** 11(22): 31-33.

Vitasović-Kosić, I., Kužir, M. (2018): Tradicionalna upotreba samoniklog i kultiviranog bilja na području grada Varaždina (Hrvatska). **Krmiva** 60(2): 83-95.

Volarić-Mršić, I. (1972): Rasprostranjenost i porijeklo flornih elemenata planinske vegetacije dinarskih planina. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb.

Vukadinović, V. (2022): Interaktivna pedološka karta RH s legendom. Tlo i biljka. <https://tlo-i-biljka.eu/GIS.html> (pristupljeno 11.01.2023.).

Young K. J. (2007): Ethnobotany. Chelsea House, New York.

Zavod za zaštitu okoliša i prirode Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja (2019): Bioportal – Karta staništa RH 2004. Dostupno na <http://www.bioportal.hr/> (pristupljeno 11.01.2023).

Žeravica I. (2019): Vrlika u XX. stoljeću. Diplomski rad, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Split.

Žic, I. (1900): Vrbnik na otoku Krku. Narodni život i običaji. **Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena** 5: 51-83, 201-252.

Žuna Pfeiffer, T., Krstin, L., Špoljarić Maronić, D., Hmura, M., Eržić, I., Bek, N., Stević, F. (2020): An ethnobotanical survey of useful wild plants in the north-eastern part of Croatia (Pannonian region). **Plant Biosystem** 154(4): 463-473.

9. PRILOZI

Prilog 1. Primjer standardiziranog terenskog obrasca o tradicionalnoj upotrebi biljaka.

Prilog 2. Popis uporabnih biljnih svojti zabilježenih u ruralnoj okolini Vrlike.

Prilog 1. Primjer standardiziranog terenskog obrasca o tradicionalnoj upotrebi biljaka.

8

UPITNIK O TRADICIONALNOJ UPOTREBI BILJAKA

Datum: 04.08.2022.

Podaci o ispitaniku:

Ime i prezime: ANICA KNEŽEVIĆ

Spol: ☒ Ž ☐ M

Dob: 80

Mjesto: CETINA, KNEŽEVIĆI

☒ Domaći ☐ doseljenik

- ☐ Koje biljke sakupljate/ste sakupljali
- ☐ Postoji li lokalni naziv biljke?
- ☐ Koji dio biljke se koristi (list, cvijet, korijen, stabljika, cijela biljka, plod, mladi izdanak, pupovi)?
- ☐ U koje svrhe/način koristite biljku? (za prodaju, prehranu, pića, izradu predmeta, prehranu životinja, gradnju, religijske svrhe, medicinske svrhe)
- ☐ Koje biljke ste sakupljali za hranu ljudima i/ili životinjama
- ☐ Na koji način ste pripremali biljke koje ste koristili za prehranu? (sirovo, na salatu, kuhano, kao čaj, ukiseljeno, sušeno, začini, namočeno u rakiju, kao dio mješavine...)
- ☐ Na koje sve načine ste biljke koristili kao lijek ljudima i životinjama?
- ☐ Jeste li koristili biljke za pripremu pića i koje?
- ☐ Koje sve predmete i alate ste izrađivali od biljaka?
- ☐ Jeste li biljke koristili za gradnju i koje?
- ☐ Jeste li koristili biljke kao ukras ili u religijske svrhe i koje?
- ☐ Jeste li sakupljali biljke za prodaju i koje?
- ☐ Jeste li skupljali gljive i kako ih pripremate?
- ☐ Kolci za vrt, povezivanje loze, buketi, donose nesreću?

Br.	Znanstveni naziv	Hrvatski naziv	Narodni naziv	Dio u upotrebi	Način/svrha uporabe	Napomena
1	<i>Hylotelephium spectabile</i>	debeli uđia	debeli uđia	list	medicina, stavi se u čaj	oguli se list
2	<i>Teucrium chamaedrys</i>	obični dobćac	dobćac, ućica	list	medicina, čaj	
3	<i>Thymus sp.</i>	timijan	majčina dušica	vadz. dio	medicina, čaj	
4	<i>Salvia officinalis</i>	jelena ta uđulja	uđulja	list	medicina, čaj	
5	<i>Aristolochia rotunda</i>	čirugolisiu jabučijah	uđja slopa	list	medicina, za ugriz	miris pokv. mesa, tanušćeni "jezik" cvijet

Br.	Znanstveni naziv	Hrvatski naziv	Narodni naziv	Dio u upotrebi	Način/svrha uporabe	Napomena
6	<i>Helleborus sp.</i>	luluvijdu	spjžž	korijen	lijecenje živohuja	"vući spjžž", za čistiti kožnu
7	<i>Viola sp.</i>	ljubica	ljubica	cvijet	cijetnica- umirajuće	
8	<i>Glycyrrhiza glabra</i>	glatki sladić	rišak	korijen	prehrana	"poslastica"
9	<i>Portulaca oleracea</i>	portul rusaj	tušt	vodz. dio	prehrana, salata	
10	<i>Silene vulgaris</i>	obična pušpa	šipovac	list (mladi)	prehrana, za zelenje	* divlje zelenje
11	<i>Rubia tinctorum</i>	bojadisavski brč	brč	korijen	bojanje jaja	
12	<i>Humulus lupulus</i>	obični hmelj	hmelj	"sišerke"	prehrana, kao za čaj	donijela od rijetke u vrt
13	<i>Chelidonium majus</i>	žuti rosopas	rosopas	solz. stab.	medicina, za bradavice i sl.	
14	<i>Medera nelix</i>	obični bršljan	bršljan	vodz. dio	ulaz, vijenci	
15	<i>Melanthus tuberosus</i>	goudjasti suncokret	čičak	"goudj"	prehrana	
16	<i>Scutellaria leucorhiza</i>	plavišnji čvarlečić	čvarlečić	list	medicina, za uho	
17	<i>Dipsacis tenuifolia</i>	pitomi dvoredac	ruđa	list	prehrana, salata	
18	<i>Artemisia lappula</i>	obični čičak	čičak, čičak	list	prehrana, za zelenje	* divlje zelenje
19	<i>Physalis alkekengi</i>	šmuka mješavica	goškarac	plod	prehrana, sirovo	
20	<i>Cichorium intybus</i>	divlja vodopija	čikorija	korijen	izrada pića divlja	
21	<i>Silene latifolia</i> ssp. alba	bijeli golesak	všac	list	prehrana, za zelenje	* divlje zelenje
22	<i>Melissa officinalis</i>	jeloviti matičujak	pečinija ljubica	list	pečinarstvo	da uatica vode

Prilog 2. Popis uporabnih biljnih svojti zabilježenih u ruralnoj okolini Vrlike.

Znanstveni naziv	Hrvatski naziv	Porodica	Narodni naziv	Dio u uporabi	Svrha uporabe	Način uporabe
<i>Acer campestre</i> L.	poljski javor	Aceraceae	klen	drvo	ogrjev	-
<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	gorski javor	Aceraceae	javor	drvo	izrada predmeta	izrada dipli i jarma za vola
<i>Achillea millefolium</i> L.	obični stolisnik	Asteraceae	stolisnik, hajdučka trava	cvijet, list	medicina	čaj za želudac
<i>Alcea rosea</i> L.	vrti sljez	Malvaceae	sljez, bijeli šles, bijeli sljez	cvijet, list, korijen	medicina	čaj
<i>Allium cepa</i> L.	obični luk	Amaryllidaceae	luk, kapula	lukovica	prehrana, medicina	kiseljenje, kuhano, dodatak hrani, za čireve
<i>Allium cepa</i> L. var. <i>aggregatum</i>	ljutika	Amaryllidaceae	kapula ljutika, ljutika, kapulica	nadzemni dio	prehrana	kuhano
<i>Allium porrum</i> L.	por luk	Amaryllidaceae	poriluk, pariluk, praziluk	lukovica	prehrana, začim	kuhano
<i>Allium sativum</i> L.	bijeli luk	Amaryllidaceae	češnjak, bijeli luk	list	začin	začin za hranu
<i>Allium schoenoprasum</i> L.	drobnjak luk	Amaryllidaceae	vlasac	lukovica	prehana	kuhano
<i>Allium</i> sp.		Amaryllidaceae	divlji luk	lukovica	prehana, medicina	kuhano, za čireve
<i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn.	crna joha	Betulaceae	jova	drvo	ogrjev	-
<i>Amaranthus retroflexus</i> L.	oštrodlakavi šćir	Amaranthaceae	štir	list, sjemenka	prehrana, medicina	čaj za šećeraše, sjemenke pržene na tavi, kuhano kao varivo
<i>Anethum graveolens</i> L.	mirisni kopar	Apiaceae	mirođija	list	začin	-
<i>Apium graveolens</i> L.	mirisavi celer	Apiaceae	selen	list, stabljika	začin	začin za hranu
<i>Arctium lappa</i> L.	obični čičak	Asteraceae	čičak, čkalj, prnbeč	list (mladi), cvijet	prehrana, medicina	čaj za mokraćni trakt, varivo
<i>Aristolochia rotunda</i> L.	okruglolisni jabučnjak	Aristolochiaceae	vučja stopa	list	medicina	za ugriz životinja
<i>Artemisia absinthium</i> L.	pravi pelin	Asteraceae	pelin, pelim	list	medicina, izrada nića	rakija, čaj
<i>Arum italicum</i> Mill.	talijanski kozlac	Araceae	kozlac	cvijet	prehrana životinja	prehrana svinja
<i>Asparagus acutifolius</i> L.	oštrolisna šparoga	Asparagaceae	šparoga	mladi izdanak	prehrana	kuhano

<i>Avena sativa</i> L.	obična zob	Poaceae	pir, ovas, zob	sjemenka	prehrana, prehrana životinja,	za konje, kuhano
<i>Bellis perennis</i> L.	obična tratinčica	Asteraceae	tratinčica	cvijet	izrada predmeta	izrada vijenaca za djecu
<i>Beta vulgaris</i> L. ssp. <i>vulgaris</i>	blitva	Chenopodiaceae	blitva, blitva panjača	list, korijen	prehrana, izrada pića	sok, salata, kiseljenje
<i>Beta vulgaris</i> L. ssp. <i>vulgaris</i>	cikla	Chenopodiaceae	cikla	korijen, list	prehrana	kuhano
<i>Beta vulgaris</i> L. ssp. <i>vulgaris</i>	repa	Chenopodiaceae	repa	korijen	prehrana, prehrana životinja	izrada šećera, hrana za stoku, za svinje, za ljude kad je glad
<i>Brassica oleracea</i> L. ssp. <i>acephala</i> (DC.) O. Schwarz	broskva, raštika	Brassicaceae	raščika, raštika	list	prehrana	kuhano
<i>Brassica oleracea</i> L. ssp. <i>bullata</i> DC.	kelj	Brassicaceae	kelj	list	prehrana	kuhano, na varivo
<i>Brassica oleracea</i> L. ssp. <i>capitata</i> (L.) Duchesne	kupus	Brassicaceae	kupus	list (glavica)	prehrana, medicina, izrada pića	kiseljenje, sirovo, previjanje rana, pio se sok (rasol)
<i>Brassica oleracea</i> var. <i>botrytis</i>	cvjetača	Brassicaceae	kaul	pup	prehrana	kuhano
<i>Brassica oleracea</i> var. <i>italica</i>	brokula	Brassicaceae	brokula	pup	prehrana	kuhano
<i>Calendula officinalis</i> L.	ljekoviti neven	Asteraceae	neven	cvijet	medicina	mast
<i>Capsicum annuum</i> L.	jednogodišnja paprika	Solanaceae	paprika	plod	prehrana	kuhano, sirovo, kiseljenje
<i>Celtis australis</i> L.	južnjački kopriivić	Ulmaceae	koštela	plod	prehrana	sirovo
<i>Chamomilla recutita</i> (L.) Rauschert	prava kamilica	Asteraceae	kamilica	cvijet	medicina	čaj
<i>Chelidonium majus</i> L.	žuti rosopas	Papaveraceae	rosopas	biljni sok	medicina	za bradavice i kožne bolesti
<i>Chenopodium album</i> L.	bijela loboda	Chenopodiaceae	loboda	list	prehrana	divlje zelje, za varivo
<i>Cicer arietinum</i> L.	obični slanutak	Fabaceae	slani grah, slanutak, slanik	plod	prehrana	kuhano

<i>Cichorium intybus</i> L.	divlja vodopija	Cichoriaceae	cikorija, žučanica, vodopija, radnić, radić	list, korijen	medicina, izrada pića	čaj, dobro za žuticu, divka se pravila od korijena
<i>Citrullus lanatus</i> (Thunb.) Matsum. et Nakai	sađena lubenica	Cucurbitaceae	lubenica	plod	prehrana	sirovo
<i>Citrus limon</i> (L.) Burm. f.	limun	Rutaceae	limun	plod	prehrana	dodatak jelu i piću
<i>Convolvulus arvensis</i> L.	poljski slak	Convolvulaceae	slatkovina, slačkovina, slačak	nadzemni dio	prehrana životinja	za svinje
<i>Cornus mas</i> L.	crveni drijen	Cornaceae	drinjina, drijen, drenjina, drine	plod	prehrana, izrada pića	sok, liker, rakija, sirovo
<i>Corylus avellana</i> L.	obična lijeska	Corylaceae	lješnjak, lešnik, lišnjak, lešnjak divlji	sjemenka	prehrana	sirovo
<i>Cotinus coggygria</i> Scop.	obična rujevina	Anacardiaceae	rujevina, rujovina	list, cvijet	za prodaju	-
<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	bijeli glog	Rosaceae	glog, gloginje, crni trn	plod, cvijet	prehrana, medicina	tinktura, cvijet čaj za srce, sirovo
<i>Cucumis sativus</i> L.	sjetveni krastavac	Cucurbitaceae	krastavac	plod	prehrana	kiseljenje, sirovo
<i>Cucurbita maxima</i> L.	bujača bundeva	Cucurbitaceae	tikva	plod, sjemenka	prehrana, prehrana životinja	kuhano, sjeme za grickanje, plod za svinje
<i>Cucurbita pepo</i> L.	tikvica	Cucurbitaceae	tikvice	plod	prehrana	kuhano
<i>Cydonia oblonga</i> Mill.	obična dunja	Rosaceae	dunja	plod, kora ploda	prehrana, miris za kuću, izrada pića	sirovo, miris za kuću, kora se koristila za bojanje rakije, pekmez
<i>Daucus carota</i> L.	obična mrkva	Apiaceae	divlja mrkva	korijen	prehrana	kuhano
<i>Daucus carota</i> L. ssp. <i>carota</i>	mrkva	Apiaceae	mrkva	korijen	prehrana	sirovo, kuhano
<i>Diplotaxis tenuifolia</i> (L.) DC.	pitomi dvoredac	Brassicaceae	rikula, rukola, rokula	list	prehrana	sirovo
<i>Elymus repens</i> (L.) Gould	puzava pirika	Poaceae	pirika	podanak	medicina	čaj za hemeroide

<i>Ficus carica</i> L.	obična smokva	Moraceae	smokva	list, plod	prehrana, medicina	čaj od lista za kašalj, sirovo
<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	obični komorač	Apiaceae	koromač	list	začin	-
<i>Fragaria x ananassa</i> Duchesne	jagoda	Rosaceae	jagoda	plod	prehrana	sirovo
<i>Fragaria vesca</i> L.	šumska jagoda	Rosaceae	divlja jagoda	plod	prehrana	sirovo
<i>Fraxinus ornus</i> L.	crni jasen	Oleaceae	jasen, jasenovo drvo	drvo, list	izrada predmeta, ogrjev, liječenje životinja, prehrana životinja	kolci za vrt i stog, čišćenje ovaca od parazita, janjci jeli
<i>Gentiana lutea</i> L.	žuti srčanik	Gentianaceae	srčanik, srčanik, linčura	korijen	za prodaju, medicina	potapa se u vodi, dobro za srce
<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	glatki sladić	Fabaceae	rišak	korijen	prehrana	sirovo
<i>Hedera helix</i> L.	obični bršljan	Araliaceae	bršljan	nadzemni dio	ukras za dom, izrada predmeta	ukras za kuću, izrada vijenca
<i>Helianthus tuberosus</i> L.	gomoljasti suncokret	Asteraceae	čičoka	gomolj	prehrana	kuhano
<i>Helichrysum italicum</i> (Roth) G. Don	sredozemno smilje	Asteraceae	smilje	list, cvijet	za prodaju, medicina, ukrašavanje mlade, miris za kuću, odbijanje nametnika	ukrašavanje mlade, čaj, miris za dom, u ormar protiv moljaca
<i>Helleborus</i> spp.	kukurijek	Ranunculaceae	sprijež	korijen	liječenje životinja	-
<i>Herniaria glabra</i> L.	gola priputnica	Caryophyllaceae	sitnica	nadzemni dio	za prodaju	-
<i>Hordeum vulgare</i> L.	obični ječam	Poaceae	ječam, ječim	sjemenka	prehrana, prehrana životinja	-
<i>Humulus lupulus</i> L.	obični hmelj	Cannabaceae	hmelj	cvijet	izrada kvasca	pravio se kvasac za kruh
<i>Hylotelephium</i> <i>spectabile</i> (Boreau) H. Ohba	debela koka	Crassulaceae	zečiji kupus, debela koka	list	prehrana, medicina	za rane
<i>Hypericum perforatum</i> L.	rupičasta pljuskavica	Clusiaceae	gospina trava, kantarion	cvijet, list	medicina	ulje, čaj, tinktura

<i>Ipomoea batatas</i> (L.) Lam.	slatka povijuš	Convolvulaceae	batat	korijen	prehrana	kuhano
<i>Juglans regia</i> L.	obični orah	Juglandaceae	orah, oras	ljuska, sjemenka, list, plod	prehrana, medicina, izrada pića, odbijanje nametnika	čaj od ljuski, sirovo, rakija, plod u ormar da tjera moljce, list u pšenicu "protiv buba", orah s medom za kašalj
<i>Juniperus oxycedrus</i> L.	oštroigličasta borovica	Cupressaceae	šmrika	nadzemni dio	potpala	potpala za pečenje odojka
<i>Lactuca sativa</i> L.	obična salata	Cichoriaceae	salata obična, salata	list	prehrana	sirovo
<i>Lactuca serriola</i> L.	divlja salata	Asteraceae	mličika, mlječika	list	prehrana	divlje zelje, za varivo
<i>Laurus nobilis</i> L.	obični lovor	Lauraceae	lovor	list	začin	začin za jela
<i>Lavandula angustifolia</i> L.	uskolisna lavanda	Lamiaceae	levanda, lavanda	nadzemni dio	začin, miris	začin za jela, miris za kuću
<i>Levisticum officinale</i> W. D. J. Koch	ljekoviti ljupčac	Apiaceae	ljubčac, vegeta	nadzemni dio	začin	začin za jela
<i>Lilium candidum</i> L.	bijeli ljiljan	Liliaceae	bijeli ljiljan	cvijet	medicina	ulje
<i>Malus pumila</i> Mill	obična jabuka	Rosaceae	jabuka	plod	prehrana, izrada pića	prekmez, sirovo, sok
<i>Malus sylvestris</i> (L.) Mill.	divlja jabuka	Rosaceae	divlja jabuka	plod	prehrana	sirovo
<i>Medicago sativa</i> L.	sjetvena vija	Fabaceae	djetelina, ditelina	nadzemni dio	prehrana životinja	pomiješa se sa slamom da bi krave jele
<i>Melissa officinalis</i> L.	ljekoviti matičnjak	Lamiaceae	pčelinja ljubica	nadzemni dio	pčelarstvo	mazanje unutarnjeg dijela košnice kako bi matica i pčele ušle
<i>Mentha</i> spp.	menta	Lamiaceae	menta, nana	list	medicina, izrada pića, za prodaju	čaj, sok, list na čelo protiv glavobolje
<i>Morus alba</i> L.	bijeli dud	Moraceae	murva bijela	plod, list	prehrana, izrada pića, medicina	sirovo, sok
<i>Morus nigra</i> L.	crni dud	Moraceae	murva crna	plod, list	prehrana, izrada pića, medicina	sirovo, sok
<i>Narcissus</i> spp.	narcis	Amaryllidaceae	zelenkada	cvijet	ukras za dom	ukras za dom

<i>Ocimum basilicum</i> L.	bosiljak	Lamiaceae	bosiljak	list	začin	začin za jela
<i>Ostrya carpinifolia</i> Scop.	obični crnograb	Corylaceae	crni grab, grab, crnograb	drvo, grana	izrada predmeta, ogrjev	izrada metle za štalu
<i>Paliurus spina-christi</i> Mill.	crna drača	Rhamnaceae	drača	plod	medicina, izrada predmeta	djeci za proljev i gliste, igračka za djecu, zviždaljka
<i>Papaver rhoeas</i> L.	divlji mak	Papaveraceae	mak, makali, makalj, baliglava, boliglava	list (mladi), sjemenka	prehrana	divlje zelje, za varivo, djeca jela sjemenke sirove
<i>Petroselinum crispum</i> (Mill.) A. W. Hill	vrtni peršin	Apiaceae	peršin	list, stabljika	začin	začin za jela
<i>Phaseolus vulgaris</i> L.	obični grah	Fabaceae	grah, mahune	plod, sjemenka	prehrana	kuhano
<i>Phragmites australis</i> (Cav.) Steud-	vodena trska	Poaceae	bambus, trska	stabiljika	izrada predmeta	izrada štapa za pecanje
<i>Physalis alkekengi</i> L.	šumska mjehurica	Solanaceae	ljoškovac	plod	prehrana	sirovo
<i>Plantago altissima</i> L.	visoki trputac	Plantaginaceae	bokvica muška, trputac uski, triputac	list	medicina	ovoj rane
<i>Plantago lanceolata</i> L.	uskoliski trputac	Plantaginaceae	bokvica muška, trputac uski, triputac	list	medicina	ovoj rane
<i>Plantago major</i> L.	veliki trputac	Plantaginaceae	bokvica ženska, trputac široki, triputac	list	medicina	ovoj rane
<i>Populus nigra</i> L.	crna topola	Salicaceae	jablan	drvo	gradnja	izrada građe, japije, krova
<i>Portulaca oleracea</i> L.	povrtni tušanj	Portulacaceae	tušt, kliza	nadzemni dio	prehrana	na salatu
<i>Primula vulgaris</i> Huds.	jaglac	Primulaceae	jagorčevina, jaglac	korijen, list	prehrana, liječenje životinja	kravama za mastitis, salata
<i>Prunus avium</i> (L.) L.	trešnja	Rosaceae	trešnja, trišnja	plod	prehrana	sirovo, za kolače
<i>Prunus cerasifera</i> Ehrh.	trešnjolika šljiva	Rosaceae	zerdelije, šlame, srdelije, purkače	plod	prehrana, izrada pića	pekmez, sirovo, rakija
<i>Prunus cerasus</i> L.	višnja	Rosaceae	višnja	plod	prehrana, izrada pića	sirovo, rakija

<i>Prunus domestica</i> L.	obična šljiva	Rosaceae	šljiva	plod, kora ploda	prehrana, prehrana životinja, izrada pića	pekmez, sirovo, rakija, kora za bojenje rakije, trop se davao svinjama
<i>Prunus dulcis</i> (Mill.) D. A. Webb	badem	Rosaceae	badem, bajam	sjemenka	prehrana, izrada kvasca, kiseljenje mlijeka	sirovo, mladi badem za ukiselit mlijeko, radio se kvas
<i>Prunus mahaleb</i> L.	rašeljka	Rosaceae	rašeljka	plod	prehrana	sirovo
<i>Prunus spinosa</i> L.	trnjina	Rosaceae	trnina, crni trn	plod	prehrana, izrada pića	čaj, liker, pekmez, sirovo
<i>Punica granatum</i> L.	nar	Punicaceae	nar, šipak	plod	prehrana	sirovo
<i>Pyrus communis</i> L.	obična kruška	Rosaceae	kruška	plod	prehrana	sirovo
<i>Pyrus pyraister</i> (L.) Burgsd.	divlja kruška	Rosaceae	divlja kruška, mušula	plod	prehrana, izrada pića	sirovo, rakija
<i>Quercus cerris</i> L.	hrast cer	Fagaceae	hrast cer	drvo	ogrjev	-
<i>Quercus pubescens</i> Willd.	hrast medunac	Fagaceae	hrast sladun, hrast	drvo, plod, list	izrada pića, ogrjev, prehrana životinja, stelja	žir se pržio za kafu, davao svinjama, sakupljali suhe listove "za ispod krava"
<i>Ranunculus sardous</i> Crantz	sardinijski žabnjak	Ranunculaceae	medvjeda šapa	list (mladi)	prehrana	divlje zelje, za varivo
<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	bagrem	Fabaceae	bagrem, drača	cvijet, drvo	prehrana, gradnja, ogrjev	pohani cvijet, izrada ograde, djeca jela sirovi cvijet
<i>Rosa rubiginosa</i> agg.	divlja ruža	Rosaceae	šipak, šipurak, šepurika	plod	prehrana, medicina, izrada pića	čaj, sok, pekmez
<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	mirisni ružmarin	Lamiaceae	ružmarin	nadzemni dio	začin	začin za jela
<i>Rubia tinctorum</i> L.	bojadisarski broć	Rubiaceae	broć	korijen	ostalo	bojanje uskršnjih jaja
<i>Rubus ulmifolius</i> Schott	seoska kupina	Rosaceae	kupina, jagoda	plod	prehrana, izrada pića, za prodaju	sok, vino od kupine, pekmez, sirovo
<i>Rumex crispus</i> L.	kovrčava kiselica	Polygonaceae	štavolj, konjski štavolj, štavelj, štavalj	list, sjemenka	prehrana, medicina, liječenje životinja	čaj za proljev, varivo, sjemenke kad prašćić ima proljev

<i>Ruscus aculeatus</i> L.	bodljikava veprina	Asparagaceae	ježevina, kostirika	nadzemni dio	ukras za dom, izrada predmeta	izrada vijenaca
<i>Salix alba</i> L.	bijela vrba	Salicaceae	vrba	grana	izrada predmeta	izrada metle
<i>Salix purpurea</i> L.	crvena vrba	Salicaceae	rakita	grana	izrada predmeta	uže, izrada košara
<i>Salvia officinalis</i> L.	ljekovita kadulja	Lamiaceae	kadulja	list, cvijet	medicina, pčelarstvo	čaj, pčelarstvo
<i>Sambucus ebulus</i> L.	abdovina	Caprifoliaceae	bazga crna	plod	liječenje životinja	kad zmija ujede stoku
<i>Sambucus nigra</i> L.	crna bazga	Caprifoliaceae	zova, zovka	cvijet, plod	prehrana, izrada pića	sok, čaj, pohani cvjetovi
<i>Satureja montana</i> L.	primorski vrijesak	Lamiaceae	vrisak, vrijesak	nadzemni dio	medicina, pčelarstvo, izrada pića	čaj, stavi se u rakiju, pčelarstvo
<i>Satureja subspicata</i> Bartl. Ex Vis.	planinski vrijesak	Lamiaceae	vrisak, vrijesak	nadzemni dio	medicina, pčelarstvo, izrada pića	čaj, stavi se u rakiju, pčelarstvo
<i>Scirpus lacustris</i> L.	jezerski sitinac	Cyperaceae	rogoz, trska	stabljika	izrada predmeta	izrada splavi za plivanje
<i>Secale cereale</i> L.	obična raž	Poaceae	raž	sjemenka, stabljika	prehrana, gradnja, izrada predmeta	krov kućica, izrada užadi za vezanje snopova pšenice, krov za štale, brašno
<i>Sempervivum tectorum</i> L.	planinska ćuvarkuća	Crassulaceae	ćuvarkuća	list	medicina	za uho
<i>Silene latifolia</i> Poir. ssp. <i>alba</i> (Mill.) Greuter et Bourdet	bijeli golesak	Caryophyllaceae	ušac	list	prehrana	varivo
<i>Silene vulgaris</i> (Moench) Garcke	obična pušina	Caryophyllaceae	škripavac	list (mladi)	prehrana	kuhano
<i>Solanum lycopersicum</i> L.	rajčica	Solanaceae	rajčica, paradajz, pomidor, poma	plod	prehrana	kiseljenje, sirovo, kuhano
<i>Solanum melongena</i> L.	patlidžan	Solanaceae	balancane, patlidžan	plod	prehrana	kuhano
<i>Solanum tuberosum</i> L.	krumpir	Solanaceae	krumpir, kumpir	gomolj	prehrana	kuhano
<i>Sorbus aria</i> (L.) Crantz	brašnava oskoruša	Rosaceae	mukinja	plod	prehrana, izrada pića	rakija, sirovo

<i>Sorbus domestica</i> L.	domaća oskoruša	Rosaceae	oskoruša	plod	prehrana	sirovo
<i>Sorghum bicolor</i> (L.) Moench	metlaš sirak	Poaceae	sirak	sjemenka, stabljika	prehrana životinja, izrada predmeta	izrada metle
<i>Spinacia oleracea</i> L.	goli špinat	Chenopodiaceae	špinat, spanjak, spanjač	list	prehrana	kuhano
<i>Stipa pennata</i> L.	perasto kovilje	Poaceae	kovilje, sinčova	sjemenka	izrada predmeta, ukras	izrada igračaka za djecu, ukras za dom
<i>Symphytum officinale</i> L.	ljekoviti gavez	Boraginaceae	gavez	korijen	medicina	za ugriz zmije, za bolove, mast
<i>Syringa vulgaris</i> L.	obični jorgovan	Oleaceae	jorgovan	cvijet	ukras za dom, miris za kuću	-
<i>Tamus communis</i> L.	obični bljušt	Dioscoreaceae	kukača	mladi izdanak	prehrana	kuhano
<i>Taraxacum</i> spp.	maslačak	Asteraceae	maslačak	list, cvijet	prehana, medicina	zelje, varivo, sirovo na salatu, cvijet za čaj
<i>Teucrium chamaedrys</i> L.	obični dubčac	Lamiaceae	dubčac, kičica	list	medicina	čaj
<i>Teucrium montanum</i> L.	brdski dubačac	Lamiaceae	trava iva	cvijet, list	medicina	čaj
<i>Thymus</i> spp.	timijan	Lamiaceae	majčina dušica, majkina dušica	cvijet, list	medicina	čaj
<i>Tilia platyphyllos</i> Scop.	širokolisna lipa	Tiliaceae	lipa	cvijet	medicina	čaj
<i>Tragopogon pratensis</i> L.	livadna tuturuša	Cichoriaceae	kozja brada	list	prehrana	divlje zelje
<i>Triticum</i> spp.	pšenica	Poaceae	pšenica, šenica	sjemenka	prehrana	brašno
<i>Typha angustifolia</i> L.	uskolisni rogoz	Typhaceae	ševar	stabljika	izrada predmeta	izrada piska
<i>Ulmus minor</i> Mill.	obični brijest	Ulmaceae	brijest, brist	drvo, list	ogrjev, prehrana životinja	list za svinje
<i>Urtica dioica</i> L.	obična kopriva	Urticaceae	kopriva	list	prehrana, medicina, odbijanje nametnika	čaj, zelje, varivo, umjesto pesticida
<i>Vaccinium vitis-idaea</i> L.	divlja borovnica	Ericaceae	borovnica, malina (divlja borovnica)	plod	prehrana, za prodaju, izrada pića,	sok, sirovo

<i>Valerianella locusta</i> (L.) Laterr.	obični matovilac	Valerianaceae	kokina voljica	list	prehrana	sirovo, zelje
<i>Verbascum pulverulentum</i> Vill.	prašnjava divizma	Scrophulariaceae	divizma, metlica	list, cvijet	za prodaju, medicina	cvijet za čaj, list se prodavao za parferme, na leđa gdje boli
<i>Vicia faba</i> L.	pitoma grahorica	Fabaceae	bob	plod	prehrana	kuhano
<i>Viola</i> spp.	ljubica	Violaceae	ljubica	cvijet	religijske svrhe	umivanje vodom s cvijećem za Cvjetnicu
<i>Vitis vinifera</i> L.	vinova loza	Vitaceae	grožđe, loza	plod	prehrana, izrada pića	vino, sirovo, rakija
<i>Zea mays</i> L.	obični kukuruz	Poaceae	kukuruz, kuruz	svila, sjemenka	prehrana, medicina	pura, čaj od svile

10. ŽIVOTOPIS

Rođena sam 13.05.1997. u Splitu, gdje sam 2016. godine završila Prirodoslovnu gimnaziju. Iste godine upisala sam preddiplomski studij Biologije na Biološkom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Tijekom preddiplomskog studija, radila sam kao studentski demonstrator u praktičnoj nastavi kolegija Opća zoologija i Kralješnjaci te svake godine volontirala na manifestaciji Noć biologije, planirajući i održavajući edukativne radionice za djecu. Akademске godine 2020./2021. upisala sam diplomski studij Eksperimentalne biologije, modul Botanika.

Tijekom cijelog studija, bila sam aktivna članica Udruge studenata biologije – BIUS. Sudjelovala sam na istraživačkim projektima „Insula Tilagus 2017.“, „Insula Auris 2019“, „Žumberak 2021“ te „Histria 2022“, pri čemu sam stekla izrazito terensko iskustvo. Tijekom 2021. godine bila sam voditeljica Sekcije za Botaniku te vodila istraživanje flore PP Žumberak-Samoborsko gorje u sklopu istraživačkog projekta „Žumberak 2021“. Dodatno terensko iskustvo stekla sam sudjelujući na projektu Hrvatskog ekološkog društva „Praćenje stanja ciljnih vrsta kornjaša i jelenka na području Nacionalnog parka Plitvička jezera“.

Kao članica udruge BIUS, 2021. godine sudjelovala sam u i organizaciji Simpozija studenata bioloških usmjerenja – SISB, na kojem sam iste godine predstavila objavljen znanstveni rad „Wide-nosed pygmy grasshoppers (Cladonotinae: Cladonotini, Xerophyllini) of India and Sri Lanka: catalogue with an identification key and description of a new species of the genus *Tettilobus*“, čiji sam koautor. Za rad na organizaciji Simpozija sam dobila Rektorovu nagradu.

Odradila sam ukupno 180 sati laboratorijske stručne prakse u Herbarium Croaticum te 120 sati stručne prakse u Prirodoslovnom muzeju u Splitu, radeći na inventarizaciji, restauraciji i digitalizaciji herbarskih zbirki. Tijekom rada u muzeju, usmjerila sam područje interesa prema muzeologiji, te sam akademske godine 2021./2022. paralelno upisala diplomski studij Muzeologije i upravljanja baštinom na Filozofskom Fakultetu u Zagrebu.

Sudjelujući na stručnim skupovima „Simpozij invazivnih vrsta Srbije“, „Ljetna škola muzeologije“ i „Kultura različitosti“ te edukativnim projektima i radionicama poput „Mala škola muzeologije“, „Akademija regionalnog razvoja i fondova EU“ i „Znanstveni rad i upravljanje znanstvenim projektima“ dalje se usavršavam u svom radu.

Od lipnja 2022. godine radim u Centru za posjetitelje Medvedgrad kao stručni vodič.